

PRAŽSKÁ VYSOKÁ ŠKOLA PSYCHOSOCIÁLNÍCH STUDIÍ

**TERORISMUS A ŠIKANA JAKO PROJEVY
SOUČASNÉ SPOLEČENSKÉ AGRESIVITY**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Eva Hogenová Bc.

Vedoucí práce:

MUDr. Olga Dostálová, CSc.

Praha, 2008

Poděkování

Děkuji vedoucí mé práce paní MUDr. Olze Dostálové, CSc. za odborné vedení, poskytnutou podporu, rady a podněty, které mi nemalou měrou pomohly orientovat se v náročné problematice, jež se stala obsahem mé diplomové práce. Dále děkuji doc.PhDr.Karlu Balcarovi, CSc. za připomínky a pomoc při vymezení pojmů.

Mé upřímné poděkování patří také mojí matce A. Hogenové za odbornou a milou konzultaci.

Děkuji také svému manželovi za pomoc, podporu a trpělivost při mých studiích i při psaní této práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem pracovala samostatně a použila pouze prameny, které uvádím v soupisu literatury.

Kontaktní adresa:

Eva Hogenová Bc.

V Zahradkách 9

130 00 Praha 3 - Žižkov

mail: eva.hogenova@seznam.cz

mbt: 777083333

OBSAH

ÚVOD	6
1 VYMEZENÍ POJMŮ	8
1.1 Pojmy: teror, terorismus	
1.1.1 Teror	
1.1.2 Terorismus	9
1.1.3 Rozdíl mezi pojmem teror a terorismus	11
1.2 Šikana a příbuzné pojmy	12
1.3 Pojmy: agrese a agresivita, společenská agresivita.....	13
1.4 Pojem: svoboda.....	16
1.5 Pojem: bezpečnost.....	18
2 ŠIKANA JAKO SPOLEČENSKÝ JEV	23
2.1 Vznik šikany a podmínky jejího vzniku	
2.2 Prostředí příznivé pro šikanu.....	26
2.3 Šikana ve specifickém prostředí.....	28
2.3.1 Šikana v rodině	
2.3.2 Šikana ve školním prostředí.....	29
2.3.3 Šikana v zájmových skupinách.....	31
2.3.4 Šikana v pracovních kolektivech, mobbing a bossing.....	32
2.3.5 Šikana u vojenských a policejních útvarů	35
2.4 Prevence a obrana proti šikaně.....	37
2.5 Doslov k otázce šikany	39
3 TERORISMUS JAKO FENOMÉN SOUČASNÉHO SVĚTA.....	41
3.1 Srovnání: „normální“ mladý muž, nájemný vrah a terorista	
3.2 Příklady terorismu v historii.....	45
3.3 Cíle terorismu.....	46
3.4 Rozdělení teroristických skupin podle jejich skladby a cílů.....	47
3.5 Nejběžnější formy soudobých teroristických aktivit.....	48

3.5.1 Únos.....	49
3.5.2 Bombový útok.....	50
3.5.3 Biologický a chemický terorismus.....	51
3.6 Sociálně - psychologická charakteristika teroristy.....	55
3.7 Dopady teroristických aktivit na jednotlivce, skupinu obyvatelstva a společnost.....	56
3.7.1 Ztráta života a trvalé zdravotní následky.....	57
3.7.2 Psychické a sociální dopady.....	58
3.7.3 Ekonomické důsledky.....	59
4 OBRANA PROTI TERORISMU.....	60
4.1 Právní opatření proti terorismu v ČR	
4.2 Právní rámec protiteroristických opatření EU.....	61
4.3 Systém protiteroristických opatření a aktivit v ČR.....	65
4.3.1 Systém institucí a aktérů protiteroristické politiky	
4.3.2 Postavení médií jako součásti boje proti terorismu.....	67
4.4 Opatření proti terorismu v USA.....	68
5 DISKUSE.....	70
5.1 Srovnání terorismu a šikany, odlišnosti a shody	
5.1.1 Odlišnosti terorismu a šikany	
5.1.2 Shody terorismu a šikany.....	72
ZÁVĚR.....	78
SEZNAM LITERATURY.....	80
PŘÍLOHA	

ÚVOD

Téma své diplomové práce jsem si zvolila proto, že problematiku terorismu a šikany považuji za vysoce aktuální jak pro současnou dobu, tak i pro budoucnost. Podle HARTLA a HARTLOVÉ (2000, s. 616) je terorismus ve spojení s organizovaným zločinem druhou nejnebezpečnější hrozbou lidstva. První hrozbou je podle nich náhlá, nekontrolovatelná masová migrace obyvatel ústící v etnické války.

Mým tématem je tedy lidská agresivita obrácená proti svému vlastnímu druhu, agresivita probíhající v lidské společnosti, tedy společenská agresivita. Dalo by se očekávat, že jedinec, skupina či společnost budou takřka po šesti tisíci letech kulturního, politického, hospodářského a společenského vývoje dostatečně poučeni dřívějšími zkušenostmi, aby se konečně ve 21. století zřekli sebe destruktivních forem chování a jednání. Zdá se však, že je tomu spíše naopak. Vzájemná tolerance lidem chybí, jsou ochotni se navzájem pronásledovat a týrat formou šikany, ať už jde o jednotlivce nebo o skupiny, a to bez ohledu na ekonomickou vyspělost té které země. Je snad důvodem tohoto chování ve vyspělých zemích touha po větším osobním prospěchu, po větším zisku, po získání moci nad druhými? V předložené práci se pokusím postihnout svůj pohled na tento fenomén společenské agresivity.

Teror a terorismus jsou dalšími nástroji, kterými jsou lidé ochotni nutit k naslouchání, poslušnosti či respektu jiné příslušníky svého druhu. A pokud získají pocit, že se jim nepopřává sluchu, tak často bez zaváhání ty druhé zničí. Proč? Jaké jsou pohnutky atentátníka - ať se jedná o jednotlivce, skupinu, hnutí - ochotného zabít a jakým způsobem je ochoten to udělat, to je rovněž tématem mé práce.

Dějiny lidstva opakovaně prokázaly, že násilí plodí násilí a na agresivní skutek bývá opět agresivní odpověď (nejmarkantnějšími příklady posledního období s

celosvětovým dopadem jsou obsazení Kuvajtu s následující operací „Pouštní bouře“ a útok na New York 11. září 2001 s odvetou Spojených států a obsazením Iráku). Za jediný možný krok kupředu považuji vystoupení z kolotoče násilných akcí a násilných protiakcí a snahu řešit jakékoliv kontroverze legálními, vzájemně dohodnutými prostředky. A rovněž při prosazování potřeb jednotlivců, hnutí, skupin či států považuji násilí a agresivitu za nepřijatelné, kontraproduktivní a v konečném kontextu celou společnost poškozující.

Svou diplomovou práci jsem rozdělila do čtyř stěžejních kapitol.

V první kapitole se zabývám vymezením základních pojmů, s nimiž pracuji v průběhu celé práce. Jsou to pojmy teror, terorismus, šikana, společenská agresivita a další.

Ve druhé kapitole zkoumám jednotlivé druhy tohoto fenoménu a také za jakých podmínek vzniká a daří se mu.

Třetí kapitolu jsem věnovala některým příkladům z historie, cílům a principům teroristického působení. Součástí této kapitoly jsou také informace o obranných protiteroristických mechanismech jak Evropské Unie, tak i České republiky.

Čtvrtou kapitolu považuji za diskusní fórum, kde se zamýšlím nad rozdíly mezi terorismem a šikanou a naopak i znaky, které tyto dva jevy spojují. Nejen zde prezentuji zjištěné informace a fakta, ale uvádím zejména vlastní myšlenky, postřehy a náměty s nimi související. Tuto kapitolu považuji z hlediska mého uchopení tématu za velmi důležitou. Vyjadřuje totiž mé názory i mé emoce vztahující se k tématice teroru, terorismu, šikany a agrese vůbec.

1 VYMEZENÍ POJMŮ

Cílem této kapitoly je seznámení čtenáře se základními a pro mou práci zároveň stěžejními pojmy. Pojmy teror, terorismus a šikana budu používat v průběhu celé práce, ve všech kapitolách. Pro pochopení obsahu této práce považuji za důležité, aby byl čtenář seznámen s mým chápáním a výkladem právě těchto pojmů, které podle různých definic nejsou zcela jednoznačné.

1.1 Pojmy: teror, terorismus

Obě tato slova mají sice stejný základ, nemají však zcela stejný význam.

1.1.1 Teror

Teror je slovo latinského původu /terror, -oris, m./ a v doslovném překladu znamená strach z někoho, hrůzu, zděšení, bázeň (PRAŽÁK aj., 1948, s. 1294). Ve španělském slovníku (PROKOPOVÁ, 1972, s. 263) je slovo terror uvedeno pod českým názvem děs. Pokud se zajímáme hlouběji o etymologii slova terror, zjistíme, že toto substantivum pochází od slovesa /terreo/, terrere – /straším/, strašit, děsit, lekat, zastrašovat (SEDLÁČEK, 1917, s. 630). Je důležité právě na toto upozornit, protože u teroru nejde jen o pouhé pocíťování strachu, ale především o jeho záměrné vzbuzování.

Ve starších kapesních slovnících (ŠETKA, 1930-?, POKORNÝ, 1937) se toto slovo vůbec nevyskytuje, což svědčí o tom, že se v běžné mluvě začalo užívat až později.

Slovo teror se nevyskytuje v některých slovnících ani později (KLIMEŠ, 1981), ač např. v dříve vydaném *Malém encyklopedickém slovníku* (1972, s. 1242) je uvedeno

slovo teror jako „ ... nejostřejší forma boje proti polit. nepříteli, zastrašování protivníka s použitím násilí“.

Modernější *Slovník cizích slov* (1992, s. 270) uvádí pod pojmem teror „ ... hrůzovláda, násilí, použití všech forem fyzického i psychického násilí ke zdolání odporu osobního nebo společenského odpůrce“.

Teror s sebou nese příklon k přehnanému uplatňování zákonů /zda spravedlivých či ne je irelevantní/, píše BONANATE (1997, s. 10).

Akademický slovník cizích slov (2000, s. 759) definuje teror jako hrubé násilí fyzické i psychické uplatňované zpravidla proti politickému odpůrci, jako hrozbu násilím, zastrašováním, hrůzovládou.

V kontextu mé práce tedy teror vnímám jako jednání, ať již jednotlivce nebo skupiny jednotlivců, jejichž cílem je potlačení či překonání odporu druhých, přičemž neváhají pro prosazení svých zájmů užít jakýkoliv druh násilí a základním modus operandi se stává šíření strachu.

1.1.2 Terorismus

Po prostudování nejrůznějších pramenů jsem došla k názoru, že jednoznačně definovat pojem terorismus se mi asi nepodaří. Jev, který se dnes nazývá terorismus, provází lidstvo od dávných časů pod jinými názvy a prakticky nabývá jiných forem, které jsou spjaty také s úrovní techniky v příslušné době.

Ilustrovaný encyklopedický slovník (1982, s. 571-572) definuje terorismus jako „...metody hrubého zastrašování politických odpůrců hrozbou a užitím násilí, charakterizují jej krajně ostré formy boje vyvolávající hrůzu a strach. Přeceňování násilí a sklon k terorismu jsou typické pro vykořisťovatelské třídy, jsou-li ohroženy jejich pozice. Marxismus – leninismus hodnotí úlohu násilí především třídně, přičemž odmítá metody individuálního teroru jako odporující charakteru a cílům revolučního dělnického hnutí.“

Nejstručněji definuje terorismus *Akademický slovník cizích slov* (2000, s. 759) jako metodu užívání teroru, hrůzovládu a krutovládu.

ČEŠKOVÁ (2006, s. 275) uvádí z pohledu psychiatra tuto širší definici terorismu. Je to: „...úmyslné navození masivního strachu u lidských bytostí s úmyslem zajistit nebo udržet nad nimi kontrolu (nadvládu). Klíčové je navození extrémního strachu, který vede k dlouhotrvajícím psychologickým následkům a naruší normální fungování na individuální a celospolečenské úrovni. Úmysl a přání navodit hrůzu, bolest, zabít a zničit činí terorismus jedinečným. Je známo, že úmyslně navozené, nekontrolovatelné, nepredikovatelné a rozsahem obrovské (zahrnující masovou destrukci, velký počet úmrtí nebo zranění) katastrofické události mají extrémní a hluboký psychologický dopad.“

S výkladem Češkové se ztotožňuji a jako nejmarkantnější příklad psychologického dopadu uvádím americký útok na Irák jako přímý důsledek teroristického útoku ze září roku 2001.

BONANATE (1997, s. 10) vztahuje terorismus k případům otevřeného boje proti zákonům.

Ke komplexnějšímu náhledu na nynější chápání pojmu terorismus uvádím několik nejzajímavějších definic tak, jak je ve svém díle předkládá MIKA (2003, s. 20-23). Jsem si vědoma toho, že přebírání několika citací různých autorů z jedné knihy je dost problematické.

Český encyklopedický slovník z roku 1993: „*Terorismus je souhrn antihumánních metod hrubého zastrasování politických odpůrců hrozbou síly a užití různých forem násilí. Vedle individuálního terorismu existuje terorismus skupin, některé koordinují svoji činnost na mezinárodní úrovni /mezinárodní terorismus/“* (cit.dle MIKY, 2003, s. 20).

Encyklopedie politiky: „*Terorismus – v politice používání teroristických prostředků k zastrasování politických odpůrců a ovlivňování veřejného mínění. Cílem terorismu je obvykle vyvíjení extrémního psychického nátlaku na jednotlivce nebo častěji na celé skupiny obyvatelstva“* (tamtéž).

Blackwellova encyklopedie politického myšlení z r.2000 říká: „*Terorismus... politické násilí zaměřené na vládu, ale často ohrožující i řadové občany. Jeho cílem je*

vytvořit atmosféru strachu, v níž by vláda splnila požadavky teroristů“ (tamtéž, s. 21).

Politologický slovník z r. 2001 uvádí následující: „*Terorismus ... označení trestné činnosti ... pachatel nebo pachatelé někoho úmyslně usmrtí, nebo se o to pokusí, nebo se zmocní rukojmí a hrozí, že ho usmrtí, nebo že mu způsobí újmu na zdraví či jinou újmu, s cílem vynutit si splnění podmínek poškozujících ústavní zřízení republiky. Teroristické prostředky ... nejčastěji ... k zastrašování politických odpůrců a k ovlivnění veřejného mínění. Cílem terorismu je obvykle vyvíjet extrémní psychický nátlak na jednotlivce nebo častěji na celé skupiny obyvatelstva“ (cit.dle MIKY, 2003, s. 22).*

Vývoj definice terorismu tedy dle mého názoru přechází v průběhu dějin od jeho chápání jako nástroje pro potlačení nepřátel a udržení moci k chápání terorismu jako nástroje boje nespokojených skupin s legálními vládami za účelem prosazení svých požadavků (náboženských, politických, ekonomických) a tím získání moci.

V kontextu mé práce tedy terorismus vnímám jako druh agresivního jednání soudobých nespokojených jedinců či skupin prosazujících své zájmy, kterých nejsou schopny, anebo ochotny dosáhnout společensky přijatelnými, legálními postupy a prostředky.

1.1.3 Rozdíl mezi pojmem teror a terorismus

Malá ilustrovaná encyklopedie (1999, s. 1052) uvádí pod pojmem teror „...*hrozba násilím, násilí, hrůzovláda*“ a pod pojmem terorismus „... *souhrn antihumánních metod hrubého zastrašování politických odpůrců hrozbou síly a užití různých forem násilí. Vedle individuálního terorismu existuje terorismus skupin, některé koordinují svou činnost na mezinárodní úrovni ...*“.

HARTL a HARTLOVÁ (2000, s. 616) pod heslem teror uvádějí, že se jedná o „*hrůzu a použití fyzického a psychického násilí k překonání odporu druhých*“. Pod heslem terorismus pak, že je to „... *hnutí, většinou politické nebo náboženské vynucující si určitá práva či výhody vraždami ... nevinných obětí ...*“.

Slovník cizích slov pro nové století (2004, s. 375) uvádí podobný pohled na rozdíl obou pojmů. Teror jako „1. násilí, hrozba násilím, zastrašování; 2. hrůzovláda“.

Terorismus je „souhrn metod hrubého zastrašování užitím násilí, obv. s politickým podtextem, zastrašování odpůrců násilnými metodami“ (tamtéž).

1.2 Šikana a příbuzné pojmy

Slovo šikana je odvozeno z francouzského slova chicane, co znamená malicherný spor, v době přenesení do našeho jazyka to znamenalo zlomyslné obtěžování, kladení překážek (HOLUB a LYER, 1978, s. 466). V latině tomu nejpodobnější slovo je Sicani, což byli prastarí obyvatelé Sicílie (SEDLÁČEK, 1917, s. 578), ale nepodařilo se mi zjistit spojitost se slovem šikana, i když mohlo být převzato do francouzštiny jako označení povahového rysu Sicilanů (v původním smyslu malicherného sporu).

Dle ŘÍČANA (1995, s. 18) je šikanování tělesným, psychickým nebo kombinovaným ponižováním, případně týráním jedinců jinými, nejčastěji ve vrstevnických skupinách, přičemž původci šikanování bývají jedinci tělesně silnější, starší a vyspělejší, či dokonce v početní převaze.

Akademický slovník cizích slov (2000, s. 732) hovoří o šikaně jako o pronásledování, záměrném a zbytečném obtěžování, nespravedlivém obviňování, trestání či týrání.

DRTILOVÁ (1997) považuje šikanování za svévolné psychologické, emocionální či fyzické ohrožování jedince jiným jedincem. Povaha a rozsah šikany kolísá mezi nepřímým a přímým ohrožením, od nevelkého dráždění oběti až k porušení zákona – od sexuálního obtěžování, rasově zbarveného útoku, porušení lidských práv, vydírání či ostrakizace.

SPURNÝ (1996, s. 113) vidí v šikaně projev patologických interpersonálních vztahů, a to vztahů vyvolávajících u oběti obvykle dlouhodobější a stupňující se psychické zatížení. To vyvolává snahu uniknout ze situace jakýmkoliv způsobem. Pro vznik šikany je potřebná vzájemná koexistence těchto faktorů: agresivní jednání pachatele, pasivní chování oběti a lhostejnost a nevšímavost sociálního okolí v němž k

násilné interakci dochází.

KOLÁŘ (2005, s. 17) považuje šikanu za odvrácenou tvář společnosti, za jednání, které je všudypřítomné a může nás provázet po celý život. Šikanování je podle něj nebezpečně rozbujelou nemocí ve společnosti, jejímž důsledkem je poškozování zdraví jednotlivce, skupin, včetně rodiny a společnosti vůbec.

V návaznosti na výše uvedené si sama definuji - pro potřeby své práce - šikanu jako patologický vztah jedinců, jedince a skupiny nebo skupin, ve kterém dochází k ponížení důstojnosti a k popření práv jedince jedincem, jedince skupinou, skupiny jedincem nebo skupiny skupinou. V tomto patologickém vztahu vždy na jedné straně stojí oběť (oběti) a na straně druhé stojí tyran (tyrani).

Níže uváděné pojmy se rovněž vztahují k obecnému pojmu šikana, blíže však označují vztahovou patologii v rozdílných skupinách:

- bullying, čili šikanování žáků mezi sebou,
- mobbing, čili šikanování mezi kolegy na pracovišti,
- bossing, opět šikanování na pracovišti, ale tentokrát vedoucího směrem k podřízenému,
- šikana v izolovaných prostředích, původně pouze ve vojenském prostředí a nyní i ve věznicích, nemocnicích, mezi nájemníky domu, v zařízeních pro seniory apod.,
- domestic violence, čili šikana v partnerských vztazích,
- sexual harassment, čili jakékoliv úmyslné, sexuálně motivované jednání, které uráží důstojnost zaměstnanců na pracovišti.

Více se tématu šikany věnuji v kapitole 2 (Šikana jako společenský jev).

1.3 Pojmy: agrese a agresivita, společenská agresivita

Agrese je odvozeno od latinského slova *aggredior*, *aggressus* a znamená přikročiti, udeřiti, činiti útok, přepadati (SEDLÁČEK, 1917, s. 23).

Defektologický slovník (1984) pod heslem agrese popisuje jednání, jímž se projevuje úsilí vůči některému objektu nebo nepřátelství a útočnost s výrazným záměrem ublížit. Agresivní jednání je jedna z běžných reakcí na frustraci.

Psychologický slovník (HARTL a HARTLOVÁ, 2000, s. 22) chápe agresi jako útočné či výbojné jednání, projev nepřátelství vůči určitému objektu, úmyslný útok na překážku, osobu, předmět stojící v cestě k uspokojení potřeby (reakce na frustraci).

Obdobně tento pojem definují i jiné prameny, například *Akademický slovník cizích slov* (2000, s. 28), ATKINSONOVÁ (2003, s. 405) nebo PONĚŠICKÝ (2004, s. 76).

Agresivitu pak *Defektologický slovník* (1984, s. 30) definuje jako vlastnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi. V širším smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem.

S tímto definováním pojmu agresivita se ztotožňují a doplňují jej poznámkou převzatou z *Psychologického slovníku* (HARTL a HARTLOVÁ, 2000, s. 23), že se jedná o hrozbu nebo útočné jednání vůči druhému jedinci vlastního druhu.

Podle ATKINSONOVÉ (2003, s. 407) hraje navíc u lidského chování důležitou roli to, nakolik si agresor myslí, že agresivním chováním dosáhne svého cíle a jak důležité pro něj vytčené cíle jsou. Skutečnost, že chování je funkcí očekávání odměn a subjektivní hodnota těchto odměn, se již dlouhou dobu přijímá jako základní postulát teorie sociálního učení.

Neopomím biologické a psychologické aspekty vzniku a rozvoje agresivity, ve své práci se však zabývám společenskou agresivitou, která se dle mého názoru formuje převážně sociálním učením. Sociální učení jedince se realizuje v sociálních vztazích, probíhá ve společnosti jiných jedinců. Tito jedinci vytvářejí situační podmínky, které učícího se jedince provokují a podněcují k agresivnímu jednání.

V rámci společnosti chápu schopnost obrany jako nezbytnou pro přežití a rozvoj nejen jedince ale i skupiny či státu. Velmi však záleží na tom, zda agresivita pouze zajistí bezpečí a připraví podmínky pro nerušený vývoj jedince a vytváření pozitivních vztahů ve společnosti, nebo se stane zdrojem antisociálního jednání. Šikanu, teror a

terorismus rozhodně za antisociální jednání považují.

Pojem společenská agresivita tedy v kontextu své práce chápu jako jednání jedince nebo skupiny, kdy účelem jednání se stává prosazení svých cílů (příčemž v rámci vymezení tohoto pojmu neberu v úvahu, zda se jedná o cíle pozitivní či negativní).

Pojmy teror, terorismus a šikana představují jednoznačně projevy negativní společenské agrese, první dva dosahují až její krajně nebezpečné polohy, poslední jí dosáhnout může, ale nemusí. Agrese a agresivita jsou tedy širšími pojmy, které teror, terorismus a šikanu v sebe zahrnují na negativním konci své odstupňované kvantitativní linie.

V této souvislosti je nutno připomenout to, co se ve filosofii nazývá ontologická podstata jevu. Agrese je fenomén současné doby. Proč? Na konci devatenáctého století se o tomto problému rozepsal F. Nietzsche. Nikdo tomu tehdy nevěnoval pozornost a mělo se za to, že Nietzscheovo myšlení je chybné. Teprve v průběhu posledních několika desetiletí se mnoho myslitelů vrací k dílům F. Nietzscheho, a mluví o tomto mysliteli jako o moderním profétovi, který byl schopen pochopit podstatu budoucnosti. Nietzsche v mnohých spisech, ale především v práci „Also sprach Zarathustra“ a v práci „Der Wille zur Macht“ prorokoval, že nadejde doba nihilismu a doba vlády „vůle k moci.“ Právě tato „vůle k moci“ se podle mnohých stala podstatou bytí, tj. základem ontologie doby postmoderní, o níž se tvrdí, že je „myšlenkovým dítětem“ právě F. Nietzscheho. Moc je silou, a ta se ukazuje jen v efektech, proto je naše výkonová společnost tak založena na efektivnosti jako na ukazateli pokroku. Každý se potřebuje ukazovat, realizovat, fenomenalizovat se prostřednictvím efektivních výkonů. O tom nás přesvědčuje i slavná Guinnessova kniha rekordů, v níž se můžeme dočíst o rekordech, o jejichž smysluplnosti se nedá ani ve snu uvažovat. Jako by člověk se potřeboval neustále přesvědčovat, že jest. Jinými slovy, člověk potřebuje jistotu své vlastní ontocity, potřebuje se dokazovat prostřednictvím výkonů, jež jsou verifikovatelné těmi druhými. Tato potřeba vede i k agresivitě jako symptomu doby, v níž „vůle k moci“ se stala základem ontologického pojmání světa (A.HOGENOVÁ, ústní sdělení).

To, co je zvláště zajímavé, je fenomén tzv. „přemocňování.“ Protože podstatou

existence je „vůle k moci“ a moc je silou, pak je nutno si uvědomit, jak se síla jakožto „síla“ ukazuje, projevuje. Síla se ukazuje jen ve svém zvyšování, pokud síla zůstane na původní úrovni, pak vlastně přestává být silou a stává se slabostí, kterou jiná síla zničí. Jinak řečeno, síla musí neustále samu sebe převyšovat, jinak zaniká. To je jediný modus existence síly. Musí se „přemocňovat,“ a to je právě vidět na naší době nejvíce. O tom píše Nietzsche především v knize „Der Wille zur Macht“ (NIETZSCHE, 1926, s. 323). Tento jev se skrývá v šikanování i v podstatě moderního terorismu. Strach se musí zvyšovat, jinak se přestáváme bát. Síla se musí neustále zvyšovat, jinak přestává být silou a stává se ukazovanou slabostí, ale tímto člověk strádá, pociťuje jakoby zánik vlastní existence, proto se potřebuje neustále potvrzovat tím, že ukazuje větší a větší sílu, a to je právě typické pro proces šikanování. Protože si ale člověk zvyká na jistou úroveň projevované síly, musejí zdroje těchto sil být neustále posilovány, aby bylo všem zřejmé, kdo je pánem. A v tom je začarovaný kruh pro nositele agresivity i pro objekty takového negativního chování (A.HOGENOVÁ, ústní sdělení).

1. 4 Pojem: svoboda

Zabýváme-li se terorismem, nemůžeme se nezamyslet nad pojmem svoboda, protože právě ji terorismus popírá a znehodnocuje.

Svoboda je jedním z typických rysů člověka jako lidské bytosti, je to vedle rozumu nejvyšší atribut člověka (SOKOL, 1998, s 363). Lidé různých dob ji však i různě chápali.

Aristoteles ji pojímal jako svobodu vnější, tedy nezávislost na jiných, co se týče prostředků k životu. Stoici ji pojímají jako svobodu vůle, tedy osvobození od vášní, které člověka zotročují. Křesťanství ji vnímá jako osvobození od nadlidských sil, které člověka děsí a osvobození od strachu ze smrti. Novověk chápe svobodu ve smyslu práv politických, jako zákaz donucování k něčemu druhým člověkem. V liberalismu se svoboda považuje za nutný předpoklad bohatství a prosperity, i přes rizika, která to s sebou přináší (cit.dle SOKOLA, 1996, s.363).

Nietzsche upozornil na obtížnost a nepohodlí svobodného života. Moderní filosofie

se totiž zabývá vztahem svobody a zodpovědnosti. Sartre dokonce mluví o „odsouzení ke svobodě“, protože existencialismus vidí ve svobodě především prázdnotu a osamělost (cit. dle SOKOLA, 1998, s. 364). V současnosti se svoboda pojímá hlavně vnějškově a často se na ni odvolávají demagogové. Problémem v současnosti zůstává vymezení svobody občana, zda je svoboda pouze negativní svobodou od nátlaku nebo má i práva pozitivní (SOKOL, 1998, s. 320).

Obzvláště ve vztahu k terorismu, který je přímým, velmi prudkým útokem na svobodu, zůstává také nevyřešená otázka rozšíření pravomocí státu v zájmu ochrany občana a zneužitelnosti tohoto opatření.

Když se ale obrátím od teorie k praxi, vymezují si pro vlastní potřebu v souladu s Langerem tuto zcela jednoduchou definici svobody: „*Svoboda je neporušitelné lidské právo spočívající v tom, že každý může činit vše, co neškodí jiným*“ (LANGER, 2004, s. 4) Svoboda jednoho tedy končí tam, kde začíná svoboda jiného. Obecně se tím rozumí svoboda myšlení, náboženství, pohybu a pobytu, projevu, umělecké tvorby, vědeckého bádání a přístupu k informacím.

Závěrem této části mé práce upozorňuji také na to, že kategorie svobody je zakotvena v rámci Ústavního pořádku České republiky. Preambule „Ústavy České republiky“ mluví o budování republiky v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody. Článek 1, odst. 1 Ústavy říká, že náš stát je „...*založený na úctě k právům a svobodám člověka...*“. Svoboda je také neoddělitelně včleněna do *Listiny základních práv a svobod*.

V našich podmínkách se svoboda nejčastěji chápe jako poznaná nutnost, tato myšlenka patří novověkému filozofovi Baruchu Spinozovi. Od Spinozy přejal tuto definici Marx a dnes se tato definice bez ohledu na její vznik všeobecně používá. Nebyl to jen Marx, ale byl to i G.W. F. Hegel, který tuto myšlenku podpořil. Dnes se prakticky přijímá názor, že svoboda je založena na podmínce poznané nutnosti, tuto nutnost zkoumá věda a realizuje ji prostřednictvím tzv. vědeckých zákonů a tak se můžeme velmi často setkat s pojetím, že svoboda je založena na fyzikálních, biologických, sociologických a politických nutnostech (vědecké zákony) (A. HOGENOVÁ, ústní sdělení).

Martin HEIDEGGER (2006) a Jan PATOČKA (1992) jdou ve svých analýzách mnohem hlouběji, nalezneme u nich definici svobody založenou na obratu k tomu, co nás nejlouběji zakládá (svoboda je svobodou k tomu, co nás zakládá). Tuto svobodu Jan Patočka realizoval v „Chartě 77“. Abychom pochopili to, co nás zakládá, tj. naši svobodu, musíme pečovat o svou duši (epimélea) (A. HOGENOVÁ, ústní sdělení).

Z toho vyplývá nový pojem odpovědnosti, které E. LÉVINAS (1994) říká asymetrická, jde o to, že jsme odpovědní za druhé víc než oni za nás. V tom spočívá asymetrie odpovědnosti a podstata svobody po holocaustu. Nejde tedy jen o svobodu politickou a kulturní, jde i svobodu svědomí. Do této oblasti patří úplně nový problém a to je nárok na jinakost (alteritas).

Evropan není středem světa a musí být kritický k vlastnímu eurocentrismu, jenž byl základem netolerance Evropanů vůči jiným národům.

1.5 Pojem: bezpečnost

Protože je terorismem kromě svobody ohrožena bezpečnost občanů, je nutno, abychom si vymezili i tento pojem.

Bezpečnost teoreticky znamená jistotu, že není život ani majetek občana ničím ohrožen (vlastní definice autorky). Na světě ani v minulosti, ani v současnosti však neexistuje naprostá jistota takové bezpečnosti, a to ani bezpečnosti vnější (ohrožení druhým člověkem nebo zvířetem), ani bezpečnosti vnitřní (útok mikroorganismů, zahlcení vlastními fobickými představami). Větší míru bezpečnosti zaručuje pouze adekvátní ochrana (pro vnější ohrožení technická zařízení nebo osoby, pro vnitřní napadení léky, ekologická opatření, prevence).

V zájmu bezpečnosti je mnohdy třeba omezit svobodu. Tedy mnohé zásahy do svobody se zdůvodňují potřebou větší bezpečnosti a to platí zvýšeně u prevence teroristických útoků.

Teprve v době globální se bezpečnost jedince, komunit a celých států stala velkým problémem. Tím největším problémem je jistota, v podstatě míra jistoty, která

bezpečnost garantuje. Všichni dnes dobře víme, že v době tak účinných zbraňových systémů, jako jsou ty dnešní, je jistota bezpečí něčím iluzorním. To nejvíce ukázal útok na americká „dvojčata,“ z počátku druhého milénia. V této oblasti se ukazuje, lépe než kde jinde, že objektivní protiopatření, která jsou obsahem bezpečnostních složek, jsou sice účinným prostředkem proti teroru, ovšem nejsou samospasitelná. Všichni si to dnes uvědomujeme. Víra v systémy a v struktury, jež nás zachrání svým dokonalým fungováním, je zviklána.

Kreativita zločinců, kteří jsou pro svůj čin ochotní obětovat svůj život, je v podstatě nekonečným prostorem a my můžeme jen jediné, toto pole jejich možností snižovat a znehodnocovat. V tomto okamžiku si uvědomujeme, že karteziánské myšlení „*more geometrico*“ s sebou nosí momenty vlastní negace.

Uvědomujeme si, že protiklad subjektivní a objektivní je nedostačující, uvědomujeme si, že kauzalita není vše, co zakládá pochopení našeho společného světa. Uvědomujeme si, že je nám zapotřebí jiného druhu odpovědnosti než je ten, který v současné době nese naše jurisdikce, vzdělanostní politika, ale i obecně pojatá kulturní vlna, jež zaplavuje náš volný čas. Uvědomujeme si, že sebelepší systém, může selhat. Toto selhání není uvnitř systému, ale jde o selhání pojistky, která se jmenuje systém jako celek. Žádný technický systém nás neochrání před fanatickým útočníkem, ochotným položit svůj život, pokud bude tento útočník postupovat sofistikovaným způsobem. Naopak atmosféra strachu, která provází instalování různých zabezpečovacích systémů, je právě cílem těchto aktivit teroristů. Nejde jen a jen o podobné akce jako přímá destrukce, jde o vytváření trvalého ohrožení a trvalého strachu v životech jednotlivých lidí na naší planetě.

Celý problém je složitější, než je vysvětlení běžných sociologických deskripcí. Novověký člověk potřebuje nejvíce jistotu (*certitudo*). Za tuto jistotu je ochoten tento člověk mnohé učinit i obětovat. Karteziánské myšlení, vyjádřené známou větou „*Cogito, ergo sum!*“ je toho dokladem již několik století. Pravda se stala jistotou, a proto je matematické uvažování tím nejlepším prostředkem pro vědu vůbec. „*More geometrico*“ myšlení potřebuje mít vždy před sebou jasné a ohraničené předměty, které lze geometricky pochopit, geometricky popisovat a pracovat s nimi. Tento požadavek

je vyjádřen v základním předpokladu moderní novověké vědy, jenž zní, vše musí být „clare et distincte“ (jasné a zřetelné). Ale terorismus v moderní formě je nejasný a nezřetelný. Vzniká většinou z jednostranných náboženských aspektualit, které naše systémové myšlení matematického typu vůbec není schopno ovlivňovat a účinným způsobem afikovat (dotýkat se). Sama fenomenalista víry je něčím, co věda karteziánsky založená vůbec nemůže odstraňovat. Problém bezpečnosti se tedy otevírá na rovině, kterou by nikdo neočekával, na rovině gnozeologické a ontologické. Sebelepší obranné systémy nezmohou nic proti odhodlanému fanaticovi, který se na svůj čin připravuje dlouhá léta. Na problematičnost objektivních systémových opatření, která jsou vytvářena bezpečnostními složkami států a společnostmi těchto států, bylo již mnohokrát poukázáno a s velkou logickou erudicí. Většinou jsou však tyto argumenty neúčinné, protože do hry vstupují mocenské a ekonomické zájmy těch, kteří potřebují zvyšovat svůj základní potenciál. Bezpečnost se tak stává ukazatelem obecné jistoty, která se v novověku stala kánonem všech našich snah, stala se pravdou samou.

S bezpečností úzce souvisí fenomén *odpovědnosti*. Odpovědnost není symetrickou záležitostí v době po holocaustu. Na tento moment poukazuje celá fronta postmoderní (příliš pozdní) filosofie především ve Francii a v Německu. Patří se myslitelé jako je Ricouer, Derrida, Lévinas, Bělohradský (cit.dle HOGENOVÉ, 2005) a mnoho jiných. Ale především Ricouer a LÉVINAS (1997) akcentují moment odpovědnosti současných lidí za budoucnost. Ještě nikdy nebyl tento moment tak důležitý. Není to jen odpovědnost za strategické suroviny, které umožňují rozvoj společenského života, jde o celek přírody, jde o Zemi jakožto planetu, jde o svět a jeho smysl. Ukazuje se, že ekonomicky založená odpovědnost, odvozená z fungování trhu, je naprosto nedostačující. V takové pozici opět rozhodují systémy, které se v peněžním ohledu stávají obchodem. Ale každý jedinec jen dnes odpovědný jinak, asymetricky. To znamená, nemůžeme očekávat stejnou odpovědnost od druhého. Nemůžeme se zřeknout odpovědnosti za druhého, i když on sám takové odpovědnosti není schopen. Symetrická odpovědnost, která byla rovnovážným stavem mezi tím, kdo odpovědnost projevoval, vůči tomu, kdo z této odpovědnosti mohl dál provozovat svůj životní rozvrh, je dnes pryč. Proč je tomu tak? Odpověď je dána právě v postmoderním

uvažování o světě.

Základem symetrické odpovědnosti je právě subjekt-objektová figura myšlení na podkladu víry v kauzalitu. To s sebou přináší rozhodující roli systému a striktur. Nastupuje nadvláda tak zvaných objektivních systémů a objektivní pravdy, jež neznamená nic jiného než onu jistotu, o níž bylo pojednáno výše. Víra v systémy a v jejich fungování byla mi základem tzv. „biologistického myšlení,“ které s sebou přineslo rasovou teorii. Důsledky tohoto přístupu jsme však mohli všichni nahlédnout v továrních formách zabíjení příslušníků tzv. méněcenných ras. Panovala tehdy, všeobecně uznávaná teze, že život a smrt jsou vlastně epifenomény medicínské praxe, patří lékařům. To, že něco podobného se mohlo rozvinout v tak obrovské šíři, je právě monstrózním příkladem pro to, že apoteóza objektivních systémových přístupů k regulaci našeho společenského života, je jen druhem tzv. „vědecké víry.“ Postmoderní doba je dobou krize jistoty, je krizí objektivismu a jednostranného chápání kauzality. Současný hodnotový relativismus je toho jednoznačným dokladem. Proto i fenomény jako je terorismus a šikanování jsou projevem hlubších podstat, než tomu obvykle je v povrchních popisech tohoto druhu.

Ukazuje se, že nestačí být vyzbrojen arzenálem právních argumentů, je třeba porozumět situaci i jinak, je nutné pochopit nutnost asymetrické odpovědnosti, která přesahuje systémovost a kauzální výklady, protože obojí je založeno na symetrii matematického typu. Vědec má dnes odpovědnost za to, co přinesou mnohonásobné důsledky jeho objevu v budoucnosti a to v daleké budoucnosti. Klonování je takovým příkladem. Nelze jen bezmyšlenkovitě přijímat koncept pokroku, kterému se v podstatě vůbec nerozumí. Pokud člověk nemá v sobě bytostné otázky, přijímá to, co se mu předkládá jako jistoty. Ale právě tyto předkládané jistoty jsou často jen formami moderního mýtu.

Mytické myšlení je založeno na tom, že přijímáme takové jistoty bez vlastních otázek. „*Člověk mytický dříve ví, než se ptá!*“ To je dnes formule, kterou bychom mohli úspěšně založit i u lidí, kteří by měli realizovat asymetrickou odpovědnost v bezpečnostních složkách. Tito lidé naopak věří, že systém je samospasitelný, že vše se vyřeší. Naše vlastní zkušenost nás velmi často přesvědčuje o opaku. Tedy není to

jen holocaust, co by nás mělo poučit ve smyslu nutného porozumění asymetrické odpovědnosti, pokud jde o bezpečnost nás i budoucích generací.

2 ŠIKANA JAKO SPOLEČENSKÝ JEV

Lze říci, že fenomén šikany provází lidskou populaci od jejích samotných počátků. Byla přirozenou součástí lidské společnosti, ale nemluví se o ní. Možná ani nebyl důvod o ní mluvit, protože mezilidské jednání, které my dnes označujeme jako šikanu, zde sice bylo, ale bylo považováno za normální. Chování úředníků ve starověkém Egyptě či Římě, chování mistrů ke svým učedníkům a tovaryšům ve středověku, ale i v době nepřiliš dávné, poměry v cizineckých legiích nebo mezi žáky elitních anglických škol v devatenáctém a dokonce i dvacátém století jistě zdaleka neodpovídaly tomu, co si dnes představujeme jako dodržování lidských práv. Až rozvoj demokracií a rozvoj moderní psychologie ve druhé polovině dvacátého století formuloval a přestřel fenomén šikany a posunul jej do roviny patologie mezilidských vztahů. Až posledních dvacet pět let dvacátého století přineslo výrazný nárůst odborných publikací zabývajících se tímto jevem a teprve v posledním desetiletí minulého století došlo k seznámení široké veřejnosti s problematikou šikany. Šikana, její problematika a informace o ní se staly do jisté míry módní záležitostí. Za šikanu se označuje leccos, co se jí ani zdaleka neblíží, a na druhou stranu děje, které zcela evidentně šikanou jsou, zůstávají skryty a objevujeme je, až když řešíme jejich důsledky.

2.1 Šikana a podmínky jejího vzniku

Příčiny vzniku a existence šikany je možno hledat v osobnosti pachatele i oběti, stejně tak v podmínkách, ve kterých k šikaně dochází. Aby se šikanování projevilo jako konkrétní forma antisociálního chování, je zapotřebí „souhry“ řady příčin a podmínek v oblasti dědičnosti, racionálního uvažování a výchovného prostředí

(KOLÁŘ, 2005, s. 27-28).

Aby se normální chování jedinců změnilo v patologické, musí se skloubit destruktivní skupinová dynamika s rizikovými osobnostními charakteristikami a prostředím, které nedbá na prevenci.

SPURNÝ (1996, s. 115) popisuje vznik šikany jako proces čtyř na sebe navazujících fází:

1/ *Fáze prvotního kontaktu*, konfliktu, při které agresor zjišťuje, eventuálně ověřuje vhodnost partnera interakce stát se obětí šikany. Potvrzením „vstupní diagnózy“ oběť prokáže strach, stáhne se, reaguje pasivně - vstupuje proces do druhé fáze.

2/ *Fáze psychického teroru*, kdy útoky vůči oběti nabývají na intenzitě a adresnosti. Sebedůvěra oběti rapidně klesá, postižená osoba se dostává stále více do defenzívy.

3/ *Ve třetí fázi* se případ stává známým v nejbližším sociálním okolí. V závislosti na reakci okolí – neutrální postoje či dokonce podporující projevy šikany - se prohlubuje deprese oběti, zvyšuje se její neschopnost útokům se aktivně bránit.

4/ *Čtvrtá fáze* přináší izolaci oběti, její únik, psychické selhání s často přetrvávajícími následky emocionální újmy. V krajním případě může dojít i k sebevraždě.

V podání DRTILOVÉ (1997) se proces vzniku šikany odvíjí ve třech fázích:

1/ *První fáze* – oběť prožívá osamocenenost, jádro skupiny ji nepřijalo mezi sebe, stává se

neoblíbenou i v širším kolektivu - jedná se o fázi pomluv, malých intrik, protivenství za zády oběti.

2/ *Druhá fáze* – začíná drobnými žertíky a zesměšňováním oběti, někdo je vymýšlí, druzí se na úkor oběti baví, třetí – mlčící většina – se tváří jakoby nic.

3/ *Třetí fáze* – ve které se vyhraňují pozice, je jasné, kdo je agresor, kdo oběť, skupina, kolektiv, přijímá ideologii a pseudomorálku agresora, kde základem se stává

chování dle známého rčení „...co tě nepálí nehas ...“ nebo „...přec by ses nestal práskačem ...“

Autorka dále uvádí, že se jedná o kolektivní dění, které v uvedených fázích zachvacuje všechny členy kolektivu.

Kolář (2005, s. 36) rovněž vnímá šikanu jako onemocnění celé skupiny, tvrdí, že šikanování není nikdy pouze záležitostí agresora a oběti. Oba autoři vycházejí ze svých zkušeností s dětskými kolektivy.

Já osobně ale nejsem zcela přesvědčena, že vždy se musí jednat o kolektivní dění, zejména, když si uvědomíme, že šikana se může odehrávat v prostředí, kde bychom ji s největší pravděpodobností nehledali, mezi sourozenci nebo životními partnery. Ani šikana od nadřízeného k podřízenému (bossing) nemusí naplnit parametr kolektivního dění. Dále jsem toho názoru, že oběma autory popisované principy – mechanismy vzniku šikany, jsou platné nejen pro dětské nebo středoškolské kolektivy.

Kolář (2005, s. 35-40) rozeznává dokonce pět fází - stadií „vztahového onemocnění“, tedy procesu vzniku a rozvoje šikany. Dynamika negativního procesu vede od pokřivení vztahů mezi jednotlivými členy skupiny k totálnímu přijetí patologických norem a hodnot, s konečným přesvědčením, že šikana je vlastně úplně normální projev společenského chování. Tento chorobný proces je pravým opakem budování komunity, jehož cílem je bezpečné soužití a tvořivý přesah osobních individuálních rozdílů. Nejhorší podoba šikanování nápadně připomíná totalitní diktaturu, naproti tomu zdravá komunita je evidentně skupinovou demokracií.

1/ *První stadium* - zrod ostrakismu. Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře – je neoblíbený a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají si na jeho účet „drobné“ legrácky apod.

2/ *Druhé stadium* - fyzická agrese a přitvrzování manipulace. V náročných situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní jedinci sloužit jako jeho ventil - anebo se ve skupině sejde několik výrazně agresivních asociálních jedinců a v rámci své „přirozenosti“ od začátku používají násilí pro uspokojování svých potřeb.

3/ *Třetí stadium* – klíčový moment, vytvoření jádra. Pokud se nepostaví pevná hráz přitvrzeným manipulacím a mnohdy i počáteční agresí jednotlivců, často se utvoří skupinka agresorů, „úderné jádro“. Tito šířitelé „viru šikany“ začnou spolupracovat a systematicky šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. V tomto klíčovém momentu se rozhoduje, zda se počáteční stadium přehoupne do stadia pokročilého. Skupina je již v hrubých obrysech rozdělena na podskupiny a „kliky“, které podle svého charakteru různými způsoby bojují o moc. Jestliže se nezformuje silná pozitivní podskupina, která bude alespoň rovnocenným partnerem podskupině tyranů, tažení tyranů může nerušeně pokračovat.

4/ *Čtvrté stadium* – většina přijímá normy agresorů. Při absenci silné pozitivní podskupiny pokračuje činnost agresorů, jejich normy přijme většina a stanou se nepsaným zákonem. U členů celé skupiny dojde k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná normám vůdců, běžné etické a mravní normy ustupují zcela do pozadí a i mírní, ukáznění členové skupiny se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání oběti a prožívají přitom uspokojení.

5/ *Páté stadium* – totalita neboli dokonaná šikana. Normy agresorů respektují všichni nebo takřka všichni. Agresoři ztrácejí poslední zbytky zábran a smysl pro realitu, jsou nutkáni k opakovanému násilí, zbytky lidskosti jsou vytěsněny alternativní identitou přijímající ideologii násilí. V ní není místa pro soucit s utrpením a zcela chybí pocit viny. Prorůstání parastruktur násilí do oficiálních struktur je poslední metou k absolutnímu vítězství šikanování (výchovné ústavy, věznice, vojenské útvary).

2.2 Prostředí příznivé pro šikanu

Pokud se jedná o prostředí, ve kterém se šikaně daří, domnívám se, že je to tam kde:

- existuje přesvědčení, že šikana je pouze formou zdravého, ne nebezpečného, prosazování se,

- existují předsudky a mýty o šikaně jako o zážitku, kterým musí projít každý,
- je oběť považována za slabocha neschopného hájit svá práva a postoj k ní bývá syčen averzí a despektem,
- šikanující bývá bezděčně obdivován, má více sympatií než oběť, získává respekt pro svou sílu, odvahu a dominanci,
- existuje představa, že každý si má své problémy řešit sám,
- nejsou dostatečně nastaveny hranice, kde se „neměří stejným metrem“, kde se nedbá na prevenci,
- příznaky šikany se bagatelizují, přehlížejí nebo popírají,
- se spoléhá na tvrdý autoritářský systém s popřením demokratických principů,
- je umožněno aby si jedinec nebo skupina jedinců přivlastnili veškerou moc,
- vládne strach a jednotlivci se chovají podle zásady „...buď rád, že se to neděje tobě“,
- vážne komunikace a komunikační práva jsou potlačována,
- jakýmkoliv způsobem došlo k narušení mezilidských vztahů respektujících běžné sociální normy, etiku, morálku a právo,
- hledá se jen to negativní, chybí pochvala, uznání, kde existuje preference negativního posilování před pozitivním,
- není věnován dostatečný prostor včasné diagnostice patologického jednání a patologických vztahů, kde je dán prostor lhostejnosti a nevšímavosti ostatních účastníků dění,
- je patrná tendence ničím se nezabývat, nic „nezveřejňovat“ ve smyslu „ochrany“ dobrého jména instituce.

Takže když to shrnu - dle mého názoru - vzniká šikana tam, kde jí je dopřáno vzniknout (viz. výše uvedená Kolářova „souhra příčin a podmínek“). Vzniká tam, kde existuje prostředí nabízející agresorovi možnost realizovat ventilaci vlastního intrapsychického konfliktu.

Hovořím-li o intrapsychickém konfliktu, mohu poukázat na pozorování z vlastní socioterapeutické praxe, kdy každý agresor, tyran, se kterým jsem pracovala, trpěl v minulosti nenaplněním některé ze základních potřeb dítěte (bezpečí, lásky, přijetí,

místa, kam patří). A nenaplnování těchto potřeb, dlouhodobou frustraci, považují za základní jev vedoucí ke vzniku zmíněného intrapsychoického konfliktu.

Také si myslím, že všechny vztahy, zejména počínající vztahy, a také jakékoliv prostředí mohou být potenciálně východiskem šikany. Že vždy existuje možnost vzniku šikany. Platí to pro rodinu, všechny stupně a typy školských zařízení, společná ubytovací zařízení, zdravotnická zařízení, věznice, zájmové organizace nejrůznějšího zaměření, politické strany, domovy důchodců, ozbrojené složky atd.

Já sama si formuluji tyto tři zákonitosti – podmínky – nutné pro vznik a rozvoj šikany:

1/ musí existovat *potenciální agresor*, tyran (z jakých důvodů dojde k jeho patologickému chování je pro mne pro tuto chvíli irelevantní),

2/ musí existovat *oběť, jedinec, skupina*, submisivně se projevující, čímž upoutá pozornost agresora, a dostatečně pasivní aby dovolila agresorovi rozvinout sociálně patologické projevy v jeho chování,

3/ musí existovat *prostředí*, které dovolí, toleruje nebo navozuje vhodné podmínky pro vznik a bujení šikany.

2.3 Šikana ve specifickém prostředí

2.3.1 Šikana v rodině

Mnoho lidí bývá překvapeno informací, že šikaně se může dařit v rodinném prostředí (rodinu v rámci své práce chápu v nejširším pojetí – od nesezdaných partnerů žijících ve společné domácnosti, přes klasicky vnímanou rodinu s dětmi, až ke společně žijícím manželům v důchodovém věku, seniorům, nebo ovdovělým seniorům žijícím ve společné domácnosti se svými dětmi). Lidé jsou spíše zvyklí slyšet, hovořit či uvažovat o mediálně užívanějším termínu, a to o domácím násilí. Toto je však možno při bližším zkoumání zařadit do oblasti šikany nebo teroru.

Bití, vydírání, manipulace, přezírání, upřednostňování, vyžadování přesných rituálů, tedy veškeré možné projevy šikany se mohou odehrávat mezi sourozenci,

manželi či partnery, rodiči směrem k dětem, dětmi směrem k rodičům. K naplnění podstaty šikanujícího jednání - rozdělení rolí na agresora a oběť, vytvoření vztahu naplněného obavami a strachem, existence patologického prostředí s destrukcí pozitivních emocí a preferencí emocí negativních - dochází velmi často bez uvědomění si zúčastněných, že se děje něco nedobrého (s běžným uvažováním a výroky „ ... takto se choval otec k matce ...“, „ ... takto se chovala matka ke mně ...“, „ ... co chceš, vždyť takto ses ke mně choval, když jsem byl malý ...“).

Dokázat existenci problému, rozhodnout se jej řešit, či dokonce proniknout k jeho jádru bývá velmi obtížné. Pro okolí (např. příslušné sociální pracovníce) velmi často dokonce nemožné. Byť mám z vlastní praxe zkušenost, že přibývá lidí uvědomujících si existenci patologického chování ve svých vztazích a přibývá také jedinců a partnerů ochotných tuto patologii odstranit a tím vztahy narovnat.

Existenci šikany v rodině (v jakékoliv formě či intenzitě) považuji za primární faktor budoucí schopnosti stát se účastníkem šikany (ať již v roli agresora, tyrana, nebo v roli oběti).

2.3.2 Šikana ve školním prostředí

Toto prostředí se nejčastěji považuje za prostředí pro šikanu nejvhodnější. Existenci školní šikany přijímá i laická veřejnost bez obtíží, je ochotna její existenci nejen připustit, ale také jí věnovat dostatečnou pozornost a řešit její důsledky. Škoda, že nevěnujeme stejně intenzivní pozornost tomu, zda naše dítě náhodou někoho nešikane, jako tomu, zda není náhodou obětí šikany. A vůbec nejmenší pozornost bývá věnována prevenci vzniku šikany.

Pro naši veřejnost, laickou i odbornou, je dle mého názoru charakteristické, že se raději intenzivněji věnuje represím než prevenci. Podle hesla „Problémem se zabývám, až když existuje a nese důsledky, než abych mu předcházel!“

Šikana se objevit může a objevuje se i za sebelepší prevence a při sebevětší ostražitosti. Ale šikana dlouhodobá a neřešená bývá důsledkem nedostatečné pozornosti jak rodičů, tak pedagogů. U pedagogů se navíc jedná o selhání

profesionální. Úzkou spoluprací rodičů a pedagogů, vzájemný respekt a vzájemnou ochotu spolu častěji hovořit (než pouze na třídních schůzkách, nebo v případě žákovy neprospěchu) považuji za jeden ze základních kamenů úspěšné konstrukce prevence šikany (mám samozřejmě na mysli spoluprací rodičů a pedagogů na úrovni školství předškolního, základního a středního).

Pro potřeby své práce si školní prostředí definuji ve velmi širokém záběru. Za školní prostředí považuji prostředí mateřské školy, obou stupňů základní školy, všech typů speciálních škol, všech typů středních škol a všech typů vysokých škol.

Jak poznat, že je jedinec šikanován ? Vhodným orientačním měřítkem mohou být přímé a nepřímé známky šikany ve školách, tak jak je uvádí DRTILOVÁ (1997):

1/ Přímé známky

- posměch na adresu jedince, pokořující přezdívka, ponižování, hrubé žerty na jeho účet, kritériem se stává, do jaké míry je jedinec těmito „legráckami“ zranitelný,
- nepřátelsky pronášená kritika, výtky pronášené na adresu jedince nepřátelským až nenávistně pohrdavým tónem,
- příkazy, které jedinec dostává od jiných, zejména pronášené panovačným tónem a skutečnost, že se jim jedinec podřizuje,
- honění, strkání, šťouchání, rány, kopání ... nápadné je, že je oběť neoplácí (důležité rozlišovací znamení pro běžný konflikt a šikanu),
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout, někdy s pláčem.

2/ Nepřímé známky

- oběť bývá často sama, nemá kamarády, přátele,
- při týmových sportech nebo činnostech ji nikdo nevybírám do družstva nebo skupiny,
- oběť má tendenci vyhledávat společnost dospělého (např. o přestávkách),
- má-li promluvit před kolektivem, chová se nejistě, ustrašeně,

- oběť působí smutně, depresivně, stísněně, mívá blízko k pláči,
- zhoršuje se její výkonnost, někdy náhle,
- mívá poškozené věci nebo se jí věci záhadně ztrácejí,
- mívá odřeniny, modřiny či dokonce rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

Tyto uvedené známky se obvykle nemusí objevit najednou všechny, je možno ale bez obtíží vysledovat jejich nejrůznější kombinace a obecně dle mého názoru platí, že čím jich zjistíme více, tím je proces šikany pokročilejší a šikana ostřejší.

Mezi vysokoškoláky dochází k šikaně založené spíše na rituálech a iniciacích, o těchto typech šikany pojednávám v následující kapitole.

2.3.3 Šikana v zájmových skupinách

Pod pojmem „zájmové skupiny“ chápu uskupení a organizace, které pracují na bázi dobrovolnosti, kam jedinci docházejí proto, že mají zájem o danou činnost společný s jinými jedinci. Pro ilustraci: míním tím nejrůznější spolky (chovatelský, zahrádkářský), sportovní oddíly (potapěčský, turistický), občanská sdružení (dobrovolní hasiči) a hnutí (skaut).

Šikana v těchto skupinách bývá velmi často skrytá, agresori nepoužívají k uchvácení moci ve skupině zjevné násilí. Používají spíše psychickou manipulaci nebo „myšlenkovou převýchovu“. Na pohled nenásilné přesvědčování však většinou vede k nesvobodným rozhodnutím (zejména nově vstoupivších členů), dochází k nerovnoprávné komunikaci, jejíž účinnost ještě zvyšuje skupinová dynamika a tradice („... my jsme tím také prošli ...“). V duchu „myšlenkové převýchovy“ jsou agresori považováni svými kolegy a často i oběťmi za skvělé kamarády, vedoucí, obětavé organizátory apod.

V zájmových skupinách bývá zvykem absolvovat vstupní rituál anebo iniciační obřad. Nově vstoupivší člen musí absolvovat úkon nebo sérii úkonů a to bez toho, že by měl svobodnou volbu rozhodnutí, zda to udělat chce. Pár příkladů - nový člen není skupinou přijat pokud:

- neprokáže ostatním drobnou, často pro něj nepříjemnou službu,
- se student vysoké školy uměleckého zaměření nesvlékne donaha a ostatními se nenechá pomalovat,
- příslušník skautského oddílu nestráví osamělou noc v lese,
- dobrovolný hasič nevypije pět litrů vody a „nezačůrá“ oheň,
- se plavec nenechá oplácet mokkými ručníky.

Klasickým příkladem může být role „nejmladšího“, kdy ostatní tohoto jedince používají k nejrůznějším úsluhám či konání neoblíbených činností. Toto pro dotyčného v podstatě může znamenat nejrůznější sérii ústrků, ponížení, znevýhodnění a frustrací, které trvají tak dlouho, dokud se neobjeví jiný „nejmladší“. A dosavadní „nejmladší“ se většinou s radostí zapojí do „zasvěcování“ nového „nejmladšího“.

U tohoto druhu šikany - šikany v zájmových skupinách - tkví nebezpečí v tom, že utrpení, rány nebo poškození se odehrávají v psychické rovině nejsou na první pohled vidět

(„... vždyť obětí šikany je pouze ten, komu se v běžném pohledu ubližuje ...“).

2.3.4 Šikana v pracovních kolektivech, mobbing a bossing

Patologická deformace vztahů na pracovišti se může projevovat různým způsobem a může mít různé důsledky. Stejně jako u jiných druhů šikany může šikana na pracovišti vyvolat u oběti (ale i dalších zúčastněných) dlouhodobé, stupňující se psychické zatížení a specificky u oběti snahu uniknout ze situace jakýmkoliv způsobem (počínaje častou neschopností práce až odchodem z pracoviště konče).

Mobbing představuje naschvály, nadávky a pomluvy mezi kolegy na pracovišti, často s cílem přimět šikanovaného odejít z pracoviště (buď aby odešel sám nebo dostal výpověď). Definice praví, že o mobbing se jedná tehdy, jestliže se na postiženého útočí alespoň jednou týdně a nejméně po dobu půl roku a útoky provádí jedna či více osob.

V případě bossingu se jedná o projevy hrubosti a šikany ze strany vedoucích - „šéfů“ - vůči podřízeným.

Obvyklými důsledky šikany na pracovišti jsou:

- postižení sociální i skupinové atmosféry,
- fluktuace,
- nízká efektivita výkonu jedinců i skupiny,
- poškození všech zúčastněných,
- dynamický rozvoj neformálních, specificky strukturovaných vztahů, jež neodpovídají zájmům a cílům organizace,
- poškození dobrého jména týmu nebo dokonce celé organizace.

Za zvláštní druh mobbingu nebo bossingu považují sexual harassment (sexuální obtěžování), kdy dochází k úmyslnému (v různých variantách a na různých úrovních), sexuálně motivovanému jednání, které uráží důstojnost zaměstnance či zaměstnanců. Pojem harassmentu k nám dorazil ze Spojených států, kde je dle mého názoru až pod přehnaně nastaveným drobnohledem a jeho důsledné zkoumání dosahuje úrovně až „čarodějnických procesů“. Rozlišit dobře míněný kompliment nebo drobný flirt pak může být zcela nemožné.

SPURNÝ (1996, s. 116) uvádí pro ženy obávající se harassmentu návod, jak s ním žít a jak se mu bránit, v následujícím desateru:

1/ Počítej s tím, že harassment existuje a tudíž se s ním i ty můžeš setkat. Tato varianta tě chrání od překvapení v případě, že budeš sexuálnímu šikanování sama vystavena.

2/ Buď si vědoma toho, že sexuálně „harašící“ mužské snahy jsou pouze dalším důkazem jejich závislosti na ženách.

3/ Uvědom si, že pocit, že jsi sexuálně šikanována, je věcí výsostně subjektivní a pouze ty rozhodneš, co za sexuální šikanování budeš považovat, a zda-li s tím chceš něco dělat.

4/ Rozlišuj mezi verbálním sexuálním harašením a přímým vyjadřováním citů.

5/ Měj sestaven a postupně inovuj vlastní seznam situací a osob (sexistů), které považuješ za sexuálně ohrožující. Jak se projevují, popřípadě, proč se tak projevují.

6/ Měj přečtené své sexisty. Zkus se vžít do jejich role, to ti umožní lépe pochopit, oč a proč se snaží. Svá pozorování si pravidelně doplňuj a používej proti nim.

7/ Využij toho, že strach snižuje u mužů (na rozdíl od žen) jejich sexuální apetenci. Vytvářej proto situace vyvolávající strach ze selhání, obavy z nenaplnění představ, neurózu z očekávání spouštějící fungování syndromu plnicí se předpovědi apod.

8/ Uměj využít momentu působení paradoxní reakce.

9/ V případě akutní hrozby násilí se pokus výrazně soupeřivý charakter kontaktu převést do neutrální či kooperativní podoby (třeba tím, že místo kategorického „ne“ použiješ „ano, ale“, nebo tím, že místo „nemůžeme to nikdy, nikde, nijak“, použiješ „můžeme něco jiného, jindy, jinde, jinak, s jiným, s jinou“).

10/ Buď si vědoma toho, že víc než projevovaný sexuální zájem o tebe, tě rozčílí sexuální nezájem, popřípadě zájem o kolegyni. Proto nebuď k sexuálnímu šikanování lhostejná a neponech bez povšimnutí žádný jeho projev.

Mé dvě vlastní poznámky k bodům sedm a devět tohoto desatera:

Bod sedm - vytváření strachu – považuji přímo za kontraproduktivní principům týmové spolupráce. Jakýkoliv strach zákonitě vyvolá odezvu. Většinou negativní.

Bod devět sdělení typu „ano, ale - jindy, jinde, jinak“ považuji pouze za oddalující, nebo dokonce i za návodné. Jsem zastáncem jasné zprávy - „ne, nechci, nemůžeme“.

Bod 10 považuji nejen za zbytečný, ale dokonce i za do jisté míry popírající všechny předchozí body. Tento bod vlastně upřednostňuje sexuální obtěžování před nezájmem. Přiměřeně sebevědomá a atraktivní žena se rozhodně nepotřebuje ubezpečovat o své přitažlivosti tím, že se snaží vyvolat zájem o sebe se vším nepohodlím zbytečné pozornosti od každého příslušníka druhého pohlaví, tím spíše, když je jí lhostejný nebo dokonce fyzicky nepřijemný.

2.3.5 Šikana u vojenských a policejních útvarů

Jak už bylo shora řečeno, termín šikana je patrně francouzského původu (chicane) a je pravděpodobné, že šlo zpočátku o termín vojenský, který později zdomácněl v nejširší veřejnosti. Původní výklad tohoto termínu asi znamenal bezdůvodné úkolování, prohánění, trestání.

V minulosti se termín šikana v naší společnosti rovněž začal nejdříve používat pro označení deformovaných vztahů, jejich příznaků a důsledků v prostředí armády, speciálně mezi vojáky základní služby.

Armáda a policie

V armádě a vůbec v ozbrojených složkách (tedy i u policie) jako ve specifickém, uzavřeném prostředí se různým odrudám šikany daří lépe, než v jiných společenských organizacích. Lze říci, že se jedná o prostředí náchylnější k deformaci vztahů. Pokud by se někdo chtěl domnívat, že šikana a tendence k ní zanikly s profesionalizací české armády anebo že u policie šikana neexistuje, stačilo by nahlédnout do interních statistik inspekčních orgánů jak armády, tak policie naší republiky. A s největší pravděpodobností by rychle zjistil, že fenomén šikany v těchto složkách pořád existuje a že se mu i docela daří.

Příklady lze uvést v těchto formách a vztazích:

- jedinec jedincem, jedinec skupinou, skupina jedincem, skupina skupinou,
- formálním nadřízeným (velícím),
- starším příslušníkem ozbrojené složky (neformálním nadřízeným),
- manipulativními příkazy,
- násilnými příkazy,
- slovní agresí a zastrašováním (např. pod pohrůzkou ztráty výhody či pracovního místa),
- zastrašováním zbraněmi,
- fyzickou agresí (včetně použití zbraní a nástrojů),
- nejružnějším vydíráním či osobním omezováním.

Šikana u ozbrojených složek mívá velmi často dramatičtější zakončení než v civilním sektoru a případy sebevražd obětí nejsou až tak výjimečnými. Umíme si rovněž asi velmi dobře představit jak závažný důsledek může mít šikana v prostředí zahraniční mise (v nejhorším případě snad až ztrátu bojeschopnosti příslušné skupiny).

Armáda jako jediná společenská organizace a sociální prostředí (ještě kromě domova důchodců) má nastaveny některé dominanty, které činí její prostředí pro šikanu přitažlivějším (v závorce označuji totožnost, platnost uvedeného faktoru pro armádu i policii). Armáda:

- je založena na specifické kompozici - formaci vztahů mezi lidmi (i u policie),
- soustředí se zde více jedinců se specifickou osobnostní výbavou, motivací, životním stylem, hodnotami, filosofií a morálkou,
- má specifické nároky na každého člena organizace (i u policie):
 - a/ převažuje mužská populace v určitém věkovém intervalu (i u policie),
 - b/ je vytvářena specifická psychická a fyzická zátěž (i u policie),
 - c/ kladou se zvýšené nároky na adaptaci a adjustaci jedinců (i u policie),
 - d/ dlouhodobé odtržení jedinců od jim vlastního sociálního prostředí,
 - e/ komplexní změna životního stylu,
 - f/ fyzické oddělení od běžného sociálního prostředí – plot,
 - g/ povinnost nosit specifické znaky skupiny – uniforma (i u policie),
 - h/ nutnost 24 hodin pobývat v prostředí specifikovaného pod body f/ a g/
 - i/ povinnost podřídit se a plnit úkoly i od nadřízených jedinců, kteří pro podřízeného jedince nejsou přirozenou autoritou (i u policie).

Vymýtit šikanu z řad ozbrojených složek bude dle mého názoru nejen obtížný - řekla bych spíše neuskutečnitelný - úkol. Byla, je a bude. Otázkou je, zda počet obětí bude klesat nebo naopak růst. Ale to již není tématem mé práce.

2.4 Prevence a obrana proti šikaně

Šikana patří do projevů patologie chování a jako takovou je třeba ji řešit. Šikanování je nebezpečně rozbujelou sociální nemocí ve společnosti, jejímž důsledkem je poškozování zdraví jednotlivce, skupin, včetně rodiny a společnosti vůbec. Šikanu je potřeba identifikovat a řešit, ať se odehrává v jakémkoliv prostředí.

Termín šikana se užívá velmi často, přesto naše platná právní úprava tento pojem nezná. Nikde nefiguruje užití pojmu šikana v právní praxi, tak jako synonyma pro úmyslné jednání, které je namířeno proti jinému subjektu a které útočí na jeho lidskou důstojnost. Z hlediska výkladu pojmu šikanování není až tak důležité, zda k němu dochází verbálními útoky či fyzickým násilím nebo hrozbou násilí. Rozhodující je, že se tak děje úmyslně. Samotné jednání může spočívat buď v bezprostředním konání pachatele, anebo naopak v tom, že se pachatel nějakého jednání zdrží.

Z hlediska trestního práva je možno šikanu postihnout, jsou-li splněny dvě podmínky trestní odpovědnosti, tj. zda je naplněna stránka materiální a formální. Materiální stránka trestného činu spočívá v tom, že se pachatel dopustil jednání, které splňuje znaky konkrétního trestného činu tak, jak jsou vymezeny v trestním zákoně. Formální stránka spočívá jednak v úmyslu pachatele takového jednání se dopustit, jednak v míře společenské nebezpečnosti, to znamená, zda jeho jednání dosahuje intenzity uvedené v zákoně. Z hlediska materiální podmínky je nutné, aby jednání pachatele bylo zařaditelné pod skutkovou podstatu některého trestného činu.

Takže pachatel, který se dopustí některého v předchozích kapitolách uváděného druhu šikany bude v konečném důsledku odsouzen ne za šikanování, ale za omezování osobní svobody, vydírání, vzbuzení důvodné obavy (z ublížení na zdraví, smrti), loupeže, znásilnění, pohlavního zneužívání, kuplířství, ublížení na zdraví nebo poškozování cizí věci.

Rodiče pachatele šikanování mohou být postiženi za ohrožování mravní výchovy mládeže.

Pokud k šikanování dojde ve škole v průběhu vyučování, plnou odpovědnost za vzniklou újmu nese příslušné školské zařízení nebo jeho zřizovatel. Na školském

zařízení je možno rodičem poškozeného žáka požadovat náhradu škody, a to jak na věcech, tak i na zdraví.

DRTILOVÁ (1997) uvádí tyto čtyři zásady správného postupu proti šikaně (1- 4), já jsem dle svých zkušeností doplnila další (5 - 9):

- 1/ Chránit zdroj informací, neprozradit jej.
- 2/ Prozradit co nejméně o tom, co nám je a dosud není známo.
- 3/ Vyslechnout poškozeného, obviněného a svědky každého zvlášť a později jejich výpovědi konfrontovat.
- 4/ Všechny výpovědi pečlivě zaznamenat.
- 5/ Zachovat klid, zdržet se jakékoliv emočně excitované reakce.
- 6/ Za každou cenu chránit oběť před dalším násilím.
- 7/ Sankce musí být přiměřené a zúčastněné, je potřeba s nimi ty, jichž se týkají, seznámit.
- 8/ Celá záležitost by měla být vyřízena co nejrychleji bez zbytečných průtahů.
- 9/ K uzavřené záležitosti je dobré se nevracet.

Co se týče individuální obrany proti šikaně uvádí SPURNÝ (1996, s. 117-118) tyto aktivity:

1/ *Nebýt čekatelem* – schopnost včas a přesně percipovat příznaky hrozící šikany, umět je reálně hodnotit, umět nacházet její zdroje a příčiny, nečekat, až se stanu obětí šikany, to jsou základní kroky proaktivního přístupu.

2/ *Být sám sebou* – sebevědomí pramenící z pocitu sebejistoty a akceptování sebe sama, spolu s aktivním přístupem k řešení situací (včetně konfliktních) podstatně omezuje protivníkovu možnost vnímat nás jako potenciální oběť šikanování.

3/ *Nebýt sám* – vědět na koho se mohu spolehnout (mít představu o tom, kdo a v čem mi může být nápomocen), je způsob, jak lze zabránit vzniku pocitů typických pro oběti šikany – pocitů osamocení, chybějící sociální odezvy a podpory.

4/ *Nebýt lhostejný* – nechci-li být sám, nemohu být lhostejný k tomu, co se děje v mém okolí. Nevšímavost a lhostejnost může vést k izolaci jedince. A ta není pro utváření pocitu bezpečí tím nejlepším základem.

Zkušenosti psychologů z Pedagogicko psychologických poraden naznačují, že pokud osmiletému dítěti beztrestně projde šikanování spolužáka, pubescent pak může napadnout pedagoga. Bez povšimnutí ponechaná nebo nezvládnutá agresivita desetiletého dítěte předpokládá jeho kriminalitu nejpozději v dvacátém pátém roce života. Tyto řádky jsou v podstatě varováním pro všechny, kteří mohou mít s fenoménem šikany co do činění a to jsme vlastně my všichni.

Jestli se může šikana v našem životě objevit kdykoliv a kdekoliv, považují za vhodné provádět její prevenci rovněž kdykoliv a kdekoliv. Jestli je tedy šikana onemocněním mezilidských vztahů, pak je potřeba tyto vztahy léčit. Vztahy se formují na základě mezilidské komunikace, pokud budeme o nemocných vztazích mlčet, nedáme jim šanci k uzdravení. Je potřeba naslouchat, nezlehčovat a nepodceňovat vyslechnuté. Vždyť mlčící většina, nezáměr okolí, zavírání očí nebo bagatelizace problému, to vše agresorům a tyranům poskytuje prostor pro jejich činnost a dodává jim odvalu a pocity nadřazenosti i beztrestnosti.

2.5 Doslov k otázce šikany

Filosoficky lze tento fenomén pochopit jako projev velmi hluboké ontické deficiencie (jako chybění – privaci pocitu vlastního bytí, vlastní existence).

Šikanující totiž žije strachem, který vzbuzuje u těch slabých, kteří se nedokážou bránit a jsou vystaveni jako ta nejlepší nabízející se příležitost právě těm, kteří šikanují.

To, co chybí v mém vlastním „Dasein“ (pobytu v otevřenosti bytí), to je třeba získat umělým způsobem. Vidím-li strach v očích těch, kteří se pohybují kolem mne, pak jsem asi někdo, kdo „jest,“ kdo „ex-sistuje,“ kdo existuje. Daseinsanalytická teorie „šikany“ je něco, čeho je nám dnes moc zapotřebí.

Jde o strach, který nemá umístnění, nemá důvod, nemá příčiny.

Tento strach, který psychologie moc dobře zná, a který např. Heidegger označoval jménem „Furcht,“ jenž je strachem z nicoty, z „plné prázdnoty,“ z nesmyslnosti

vlastního pobytu. Jedná se o vztah k celému okolí. Tento strach prorůstá všechny bytostné vztahovosti ke světu jako k celku. Nositel tohoto strachu neumí strach identifikovat, a ani to nedělá. Pociťuje jen jeho tlak, nevýslovný tlak. Z tohoto přetlaku se může jen utéci, nic jiného se nedá dělat. A jedním z těchto útěků vedle alkoholu a drog, je šikanování těch ostatních. Vidíme to všude kolem sebe a uvědomujeme si, že jediným lékem (z filosofického hlediska) je sebepoznání, neustálé sebepoznávání. A to není nic jiného než „péče o duši“ (epimeleia).

Pokud se jedná o politického představitele, pak to není jen smůla, pak je to tragédie. Kolik válek s milióny mrtvých vypovídá jen o tom, že vládce nemohl vydržet „sám se sebou“ a musel si zaplňovat privovanou „část“ svého Dasein (pobytu v čase, v otevřenosti bytí)? Nemůžeme nic dokázat právním způsobem, jedná se o činy v historii velmi dávné, ale ani náš dnešek se všemi svými systémovými pojistkami není uchráněn před těmito pustošivými fenomény.

Z hlediska filosofického je šikanování vždy projevem nedostatečnosti vlastní existence a má velmi negativní důsledky.

3 TERORISMUS JAKO FENOMÉN SOUČASNÉHO SVĚTA

Co učiní z „normálních“ lidí jedince ochotné páchat zlo, šířit strach, prosazovat svá přání a potřeby těmi nejnevybíravějšími způsoby? Co jim poskytuje vnitřní oprávnění, zdůvodnění pro okolí a ospravedlnění před sebou samotnými za to, co způsobili? Kdo jsou ti, kteří stojí v čele, již dokáží svést jedince, skupiny i masy k pobíjení příslušníků svého vlastního druhu?

3.1 Srovnání: „normální“ mladý muž, nájemný vrah a terorista

Hubálek (cit.dle PONĚŠICKÉHO, 2004, s. 208-209) uvádí srovnání mladých mužů stíhaných za námezdné vraždy se skupinou stejně starých „normálních, úspěšných“ mladých mužů. V jejich hodnotové orientaci, cílových hodnotách, pozitivních a negativních postojích, zjistil následující:

1/ U normálních mužů: úcta k hodnotám intelektu, vědy, objevů, vynálezů, obdiv k moudrosti. Pracovitost, píle, výkonnost, plánovitost, včetně znalosti jazyků a praktického využívání moderních technických pomůcek, počítačů a komunikačních technologií, rekreační sport a pobyt v přírodě,

versus

u vrahů opovržení těmito hodnotami s výjimkou obdivu ke zbraním, rychlým autům a tělesné síle, dokonalosti mužského tělového schématu.

2/ U první skupiny úcta k tvořivosti, originalitě, kultuře, umění a kráse. Hravost, vtipnost a vztah k humoru,

versus

u druhé skupiny opovržení těmito hodnotami, banalita, stereotypie, konzumní způsob života, hazardní hry o peníze, pasivní zábava u videa s pornografií a akčními filmy.

3/ U první skupiny úcta k sobě, vnitřní sebedůvěra a usilování o poctivost, harmonii, symetrii v komunikaci. Autentická slušnost a úcta k druhým, úcta k hodnotě slova, slibu, smlouvy

versus

arogance jako projev vnitřní disharmonie a vnitřní nejistoty, nepoctivost, opovržení slušností jako slabostí, nadutost, frajeření, demonstrace falešné dominance.

4/ U první skupiny pospolitost, schopnost bezprostředního vztahu jak k druhému, tak k lidem obecně, schopnost intimity, erotické, sexuální, rodičovské, synovské lásky, přátelství, schopnost altruismu, pochopení lidské solidarity s chudými a nemocnými, hodnoty pomoci

versus

bezvztahovost, surovost, krutost, komerční sexualita, opouštění partnerek, dětí, rodičů, naprosté nepochopení hodnot altruismu a solidarity.

5/ U první skupiny zájem o filosofická, náboženská, mystická či ekologická témata, dispozice k transcendentálnímu myšlení, přesahu všednodennosti, úvahy o trvale udržitelném životě, o smyslu a o hodnotách

versus

banální všednost, nuda, prázdnota.

Dle mého názoru je srovnání příliš jednostranně vyhocené. Skupina tzv. normálních mužů je maximálně zidealizovaná, v praxi snad neexistuje ani jako minorita. Ve srovnání s vrahy jsou i normálními muži ti, kteří verbálně současnou hierarchii hodnot ironizují, nevěří vědě, nerozumějí legraci a jsou otravní, a co se týče dispozic k transcendentálnímu myšlení, o tom se už vůbec u průměrného vzorku mladých mužů nedá mluvit. Přesto jsou to normální muži.

V určité, velmi špatné situaci se může dopustit vraždy i normální člověk, muž i žena. Může to být způsobeno prudkým afektem u impulzivních osob, nebo dlouhodobým týráním a ponižováním, nebo při pohledu na týráním blízkého člověka. To jsou např. případy pubescentů, kteří v obraně matky zabijí otce.

Motivy vedoucí k vraždě také nemusejí souviset s aktuálním psychickým stavem vraha či agresora, tedy ve smyslu zločinu v afektu. Může jít o zločin vyvolaný náhlou vzpomínkou na neodreagované zážitky z minulosti, tedy na první pohled zbytečná poznámka „prodavače v trafice“ může vyvolat agresivní sklon spojený s momentální pomstou.

Přece jen je však třeba rozlišit nájemné vrahy a teroristy.

Nájemná vražda je profesionální výkon. Ten, kdo ji provádí, to považuje za své povolání, na které se připravuje jako na své zaměstnání a obvykle ovládá dovednosti, které běžný občan neovládá. Např. umí dobře střílet ze zálohy, vrhat noži, zasazovat rány na správná místa, většina těchto lidí ovládá některý druh bojového umění, ví, jak kde se má pohybovat, jak se stát nenápadným, zpravidla nějakou dobu svou oběť zpovzdálí sleduje a zjišťuje její zvyklosti. Toto povolání si volí proto, že je mimořádně dobře placené za krátkou dobu výkonu. Tito lidé většinou prošli v původním zaměstnání nějakým výcvikem, který si při volbě tohoto povolání zdokonalili. Zejména nebezpeční bývají bývalí příslušníci elitních jednotek, které nějakým způsobem establishment zklamal. O tom byla natočena řada filmů (Nájemný vrah, Šakal, Zabijáci). Problematické je, že hlavní roli nájemného vraha obsadí „sympaťák“, původně hrající „kladasy“, takže mu publikum nakonec fandí. Základní lidské hodnoty se tak zcela převracejí. Nájemný vrah však jde vždy najisto a nikdy nevstupuje do předem ztracené akce, naopak dělá to proto, aby si svých peněz užil. Pro nájemného vraha je také typické, že nikdy nevstupuje do verbálního kontaktu se svou obětí, pracuje jako stroj, chladnokrevně, bez emocí. Vražda je prováděna jaksí na dálku, i když je oběť napadena z blízkosti.

Terorista je poněkud jiný typ vraha. Musíme zde rozlišit toho, kdo akci provádí, a toho, pro koho pracuje. Provádějící terorista může být sám obětí vymývání mozku, jako byli např. za II. světové války příslušníci Hitlerjugend. Terorista je tedy často

k tomu to účelu vychováván od mládí a považuje to za své poslání. Teroristou se stává také člověk, který žije v naprostém potlačení a bídě a má možnost si krátkou dobu, než je nasazen do akce, užít života. Také se může stát teroristou někdo, kdo je hluboce zklamán životem, kdo nebyl dost oceněn, případně utrpěl újmu, která nebyla uznána. Společné je u teroristů to, že nemohou dost dobře počítat s užíváním peněz po útoku, protože nikdy nevědí, zda přežijí. Tedy u teroristů musí být fanatismus, pro který jsou ochotní obětovat život svůj i blízkých. Fanatismus jim situaci zjednodušuje, nevyvolává žádné pochybnosti, útočníci vždy vědí, jak a na koho zaútočit. Jejich výcvik ovšem nezůstává pozadu za výcvikem nájemného vraha, mohou být také odborníky na teroristické útoky. Rozdíl je však v tom, že teroristé se cvičí, žijí a působí v kolektivu, přesně řízeni svými nadřízenými, kdežto nájemný vrah je samotář, svůj výcvik, zaměření i jakékoli informace o sobě přísně tají

Není možno samozřejmě zapomínat ani na ženy, ale přec jen jich není tolik jako mužů s tak závažně narušeným hodnotovým systémem. Nedávno bylo zveřejněno, že v Iráku se už 30 žen stalo sebevražděnými atentátníky (TV Prima, 2008).

Počátek, princip celosvětového rozšíření terorismu, vznik jakéhokoliv nového ohniska nebo zdroje potíží s teroristy není dle mého názoru v masách. Počátky stojí vždy v jedincích, kteří ovládnou myšlení a chování dalších. Námezdní vrazi jsou však mezi teroristy jasnou výjimkou. Vrah, který vraždí za peníze nemá tak „ušlechtilý záměr“, nevraždí pro boha či přesvědčení, bere to jako zaměstnání, aby uživil sebe či rodinu, a také protože si libuje v nadstandardním způsobu života. Terorista či celá jeho organizace jedná v jiném zájmu, především zastrašit zabitím a v tom je dle mého pohledu velký rozdíl.

Myslím si, že teror a terorismus provází lidstvo v průběhu jeho dějin stejně dlouhodobě jako prostituce. Teroristické násilí se ve dvacátém století rozvinulo ve smyslu jak kvantitativním, tak i geografickým. Rozvoj dopravy, komunikačních kanálů, rozvoj moderních technologií umožnil terorismu vymanit se z lokálních poměrů do poměrů celosvětových. A jeho expanze začala lidstvo ohrožovat jako celek.

Pokud vyloučíme války, tak terorismus je nejvýznamnější formou násilí, celospolečenské agresivity.

Oxfordský slovník světové politiky v r. 2000 říká, že v současnosti se za terorismus označují takové akty teroru, které vycházejí od vládních protivníků. Rozsah činností, jež tento termín zahrnuje, je velmi široký, můžeme však vyjmenovat čtyři hlavní formy: úkladné vraždy a atentáty, bombové útoky, držení jednotlivců jako rukojmí a v nedávné době také únosy letadel (MIKA, s. 20).

3.2 Příklady terorismu v historii

Čínský filosof a vojevůdce Sun Tsu žijící v období okolo roku 1000 n.l., vidí základ teroristického přístupu v tom, že *„zabije jednoho a vystraší deset tisíc ostatních“* (cit.dle MIKY, 2003, s. 20).

Francouzští „otcové“ vlády teroru Robespierre a Saint-Just v roce 1794 napsali: *„... Je třeba udusit vnitřní i vnější nepřátele Republiky, anebo s ní zahynout. Hlavní maximou politiky se musí stát vedení lidu rozumem a potírání nepřátel terorem. Žádná vina nesmí zůstat vládou nepotrestána nebo prominuta“* (cit.dle MIKY, 2003, s. 20-23).

V Rusku před první světovou válkou prováděli teroristické akce anarchisté s cílem oslabit a svrhnout carismus. Na základě takové akce byl odsouzen k trestu smrti bratr Vladimíra Iljiče Lenina, tehdy ještě pod jménem Uljanov. Tento anarchistický terorismus se postupně změnil v terorismus bolševický, také s cílem odstranit carismus, ale stavějící na kolektivní spolupráci a dobré organizaci. Přesto byla bolševická revoluce v r.1905 potlačena. Finance na podporu tohoto hnutí byly získávány různým, často nezákonným způsobem např. přepadáváním dopravních prostředků, které převážely peníze z pošt. Zdůvodňováno to bylo macchiavelisticky - vznešeností cíle, kterého se tím mělo dosáhnout. Po svržení carismu a nastolení diktatury proletariátu zavládl státní terorismus.

Oblast Balkánu je historicky velmi výbušnou politickou oblastí, protože jde o multietnický prostor, kde se daří xenofobnímu terorismu, jehož mocenské zneužití slouží k prosazování teritoriálních zájmů velmocí (ZEMAN, 2002, s.61).

Irská cesta k nezávislosti je příkladem sebeurčujícího a dekolonizačního

státotvorného terorismu (tamtéž, s. 65).

Dalším příkladem je palestinský islámský terorismus proti novému židovskému státu, který byl legitimizován na základě holokaustu. „Otázka Palestiny“ vzbuzuje protiizraelské nálady v celém arabském světě. Západ podporující vznik Izraelského státu je považován za jeho spojence a fundamentální islámský terorismus je zaměřen stále častěji i proti němu.

Konečně poměrně časté jsou i teroristické útoky ve Španělsku, kde je podniká baskická separatistická teroristická organizace ETA.

3.3 Cíle terorismu

Terorismus vždy směřuje proti základním hodnotám, jak už bylo naznačeno v 1.kapitole.

Souhrnně lze říci, že upírá člověku právo definovat si vlastní pojetí své existence, jak to formuloval Nejvyšší soud USA v roce 1992 (cit.dle LANGERA, 2004, s 12).

Terorismus má trojí cíl:

- reklamní,
- jednorázový násilný,
- strategický.

Toto vzájemné oddělení je umělé, obvykle se tyto tři cíle vzájemně prostupují (LANGER, 2004, s. 10-12). Reklamní cíl je v době nadvlády masmédií nepochybný. Nejružnější zprávy výbušného charakteru vzbuzují nejvyšší pozornost a sledovanost a čím jsou drastičtější podány, tím vyšší úspěch příslušnému médiu zaručují. Lze říci, že reklamní cíl je společným zájmem jak novinářů a moderátorů, tak i teroristů, i když pro každého z nich z jiných důvodů.

Jednorázový násilný akt může mít několik cílů: likvidaci osob nebo majetku či jiných materiálních hodnot (například mosty), získání zbraní, propuštění vězňů, získání finančních prostředků.

Strategický cíl pak směřuje k destabilizaci státního zřízení nebo k rozvrácení zavedených pořádků nějaké komunity. Tento cíl pak vychází ze dvou koncepcí:

1/ anarchisticko doktrinární – jejímž účelem je vyprovokovat státní moc k represím, které by následně vyvolaly odvetné povstání mas,

2/ nábožensko politické – jejímž účelem je nastolení atmosféry strachu a v konečném důsledku ztížení až znemožnění fungování demokratického státu.

Dle Langer (2004, s. 12) pak programové cíle označují typ teroristického snažení:

- 1/ terorismus revoluční,
- 2/ terorismus separatistický,
- 3/ terorismus pravicový,
- 4/ terorismus náboženský.

Více se cílům teroristického snažení věnuji v ve čtvrté kapitole – Diskuse.

3.4 Rozdělení teroristických skupin podle jejich skladby a cílů

Brzybohatý (1999, s. 20-22) uvádí toto rozdělení teroristických skupin, když hlavním kritériem se mu stalo zařazení podle podoby cílů:

1/ Menšinové skupiny

jejich cílem bývá většinou odtržení určitého území od území existujících států a vytvoření nového státu na nacionálním principu, tyto skupiny velmi často samy sebe prezentují jako svobodné bojovníky, podporující náboženské nebo národní menšiny v konfliktu s dominantní kulturou, komunitou nebo politickou silou (Irská republikánská armáda, Baskické národní hnutí, Organizace pro osvobození Palestíny).

2/ Skupiny bez výrazněji definovaného cíle

- *marxistické a krajně levicové skupiny*, jejich činnost je založena na ideologii vycházející z děl Marxe a Engelse, nebo míchají klasický marxismus s teoriemi novodobějších vzorů, Trockij, Mao, Che Guevara (Rudé brigády v Itálii, Přímá akce ve Francii, Komunistické bojové buňky v Belgii)

- *psychopatické skupiny*, jejichž motivace je patologická, na základě vrozených

dispozic, účinku užívání návykových látek, dlouhodobé frustrace, sexuálních deviací, rozbití struktury osobnosti jedince vedoucí k jeho naprosté závislosti (Mansonova skupina, sekta Óm šinrikjó).

3/ **Anarchistické skupiny**

hlavním cílem je destrukce existujícího systému, proti kterému bojují, nemají pevnou ideologii a jsou pro ně běžně přijatelné násilné metody, včetně individuálního teroru, v České republice toto hnutí zaměřuje své aktivity zejména do ekologických oblastí a násilných forem boje neuzívá (nejznámější je španělská MIL, nebo skupina Baader-Meinhofová).

4/ **Neonacistické a krajně pravicové skupiny**

jejich cílem je útlak menšinových skupin, čistota rasy, obrana domácího etnika, tedy všechno motivy na základě rasové nesnášenlivosti zdůvodňované nacistickou, respektive neonacistickou ideologií (skinheads).

5/ **Skupiny s náboženskou motivací**

jejich prvořadým cílem je potírání náboženských odpůrců, členové se vyznačují silným iracionálním náboženským fanatismem a značnou intolerancí k jiným názorovým směrům, faktem zůstává, že za těmito náboženskými cíli jsou většinou skryty naprosto chladně vykalkulované cíle politické (rotikatolické nebo protestantské skupiny v Irsku, středně a blízkovýchodní skupiny prosazující islám).

3.5 Nejběžnější formy soudobých teroristických aktivit

Spektrum teroristických aktivit představující ohrožení svobody a bezpečnosti je velmi pestré, nejběžnějšími současnými aktivitami jsou únos, bombový útok a chemická a biologická hrozba. Jim se budu věnovat v dalších samostatných částech své práce. Okrajově však ještě uvádím následující formy teroristických aktivit, které bývají ve většině případů součástí zmíněných hlavních soudobých aktivit:

1/ *Zastrašování a hrozby* – vyhrožování použitím násilí může být stejně účinné

jako akce samotná.

2/ *Vydírání* – vymáhání peněz s použitím zbraně nebo vynucené poskytování ochrany je metoda, kterou teroristické organizace často používají k získávání prostředků. Bankovní loupeže a vydírání, které patří k hlavním zdrojům financí teroristů činí hranici mezi terorismem a kriminální činností velice nezřetelnou. Řada profesionálních kriminálních zločinců se stala teroristy a ještě více teroristů, u kterých na počátku jejich dráhy stála politická motivace, skončilo jako profesionální zločinci. Teroristé využívají prakticky jakýkoliv zdroj, který jim může poskytnout finanční prostředky. Mezi ně patří velmi často také obchod s drogami.

3/ *Sabotáže a rozvratné operace* – jejichž cílem je vyvolání zmatku a nejistoty v určitých lokalitách. Rozvracením se pak označují soustavné a systematické pokusy o narušení a rozbití stávajícího společenského systému.

4/ *Dezinformace a propaganda* – vedení propagandistických kampaní a manipulace s informačními médii nemohou být samy o sobě považovány za teroristické aktivity, přestože jsou důležitou součástí činnosti teroristů či teroristických skupin. Tyto kampaně a dezinformace mají prostý cíl:

– formovat společenské vědomí a vyvolávat napětí mezi veřejností a vládou, zejména ve sféře politické, ekonomické, sociální a dokonce i náboženské.

5/ *Vraždy významných osob* – podmínkou je aby cílová osoba byla dostatečně známá, její vražda poté zajistí širokou publicitu a pozornost veřejnosti.

6/ *Kybernetický terorismus* – devastující útoky na počítače a počítačové sítě.

3.5.1 Únos

Únos nebo zadržení rukojmí mohou teroristé využít k nátlaku na stát nebo vlivnou skupinu či jedince. Profesionální zločinci mohou použít rukojmí k získání finančních prostředků nebo k zajištění ústupové cesty a psychicky narušené osoby mohou podobné incidenty využít jako formu protestu.

Únos v politickém kontextu může být užit jako prostředek ke změně chování vlády nebo k nátlaku na veřejnost. Velmi častým motivem únosu je kombinace politického

nebo náboženského nátlaku s cílem získat finanční prostředky, které jsou dále užity k financování dalších teroristických operací.

V minulosti, před zavedením přísných bezpečnostních opatření, docházelo k častým únosům letadel, vládních činitelů nebo bohatých průmyslníků či bankéřů. V případě únosu letadla jde o klasický teroristický čin proti osobám, které v podstatě s cíli, které si teroristé kladou, nemají nic společného a nemohou jejich dosažení nikterak ovlivnit.

Únos je brutální akt s přímým zásahem do psychiky obětí, který většinou mívá dlouhodobý nebo dokonce trvalý následek. V případě dlouhodobého zajetí nesoucího emočně vypjaté situace není neobvyklým jevem stockholmský syndrom, tedy vznik citové vazby mezi zajatcem a vězňem.

3.5.2 Bombový útok

Útok s použitím výbušných systémů je v současnosti nejběžnějším typem teroristické akce. Použití výbušného zařízení umožňuje provést úspěšnou akci, přičemž pravděpodobnost, že pachatel bude odhalen, je menší.

Mika (2003, s 34) rozlišuje čtyři základní stupně ohrožení tímto typem teroristické aktivity:

- 1/ hrozba použití výbušných látek,
- 2/ nález podezřelého předmětu,
- 3/ nález nástražného systému,
- 4/ výbuch v objektu útoku nebo v jeho okolí.

BRZYBOHATÝ (1999, s. 34-38) dělí z taktického hlediska bombové útoky do čtyř následujících kategorií:

1/ *Útok proti osobám* – kdy výbušná zařízení bývají kladena do míst s vysokou koncentrací osob, což v případě výbuchu znamená zabití a zranění velkého počtu lidí. Tento druh činu otřásá celou společností a vyvolává značný zájem masmédií. Výbušné systémy jsou často umístovány do dopravních prostředků a odpalovány tehdy, když mohou dosáhnout maximálního účinku. Další variantou je útok proti konkrétní osobě,

kteřá je veřejnosti dobře známa, často zastávající významnou funkci. Přímým cílem bývá odstranění vlivného odpůrce nebo zastávce jiné politické linie, než-li zastávají teroristé.

2/ *Útoky proti symbolickým cílům* – slouží k vyvolání psychologického efektu, neboť dochází k napadení symbolu země, vlády, mezinárodního hnutí apod.

3/ *Útoky proti významným cílům* – bývá veden na základě pečlivého výběru objektu (most, přehrada, elektrárna apod.). V tomto případě není nejdůležitější samotný cíl, ale podstatné jsou důsledky, které jeho vyřazení nebo napadení bude mít. Hlavní snahou je způsobit škody a ztráty, které se obtížně a dlouhodobě kompenzují.

4/ *Série útoků* – bývá užitá k upozornění na speciální cíle a požadavky teroristů (například propuštění politických vězňů). Zde se jedná na jedné straně o propagaci cílů a ideologie teroristů, a na druhé straně o vyvolání situace, která by skutečně vedla k dosažení stanovených cílů. Série útoků nemusí být bezpodmínečně realizována v zemi, na kterou je zaměřena.

3.5.3 Biologický a chemický terorismus

Narušení jedinci nebo psychopaticky jednajících skupiny již v minulosti vyhrožovaly užitím smrtících chemikálií v hromadném měřítku, hrozily zamořením zásobáren vody, potravin nebo léčiv, naštěstí však své hrozby nesplnily. Většina hrozeb vzešla z náboženského fanatismu a jednalo se o kulty, jejichž členové se izolovali od společnosti.

Jenže ve všech technologiích dochází k bouřlivému rozvoji. Pro současné teroristy přestává být používání konvenčních zbraní vzhledem k jejich omezenému účinku efektivní. Další etapou v teroristických aktivitách bude pravděpodobně éra zbraní chemických, biologických a snad i jaderných. Všechny tyto prostředky jsou již nyní teroristům dostupné a oni jsou schopni je použít.

Nadpoloviční většina odborníků zabývajících se výzkumem terorismu pokládá použití chemických a biologických zbraní teroristy v blízké budoucnosti za dostupné a možné, dokonce za dosti pravděpodobné. Míra rizika takového útoku se skládá ze dvou základních složek, a to z pravděpodobnosti vzniku takové nepříznivé události a z

jejích následků. Zatímco pravděpodobnost je pořád ještě nízká (ale z výše uvedených objektivních důvodů se zvyšuje), následky chemického nebo biologického teroristického útoku mohou být až katastrofální.

Předzvěstí „nových časů“ se stal útok bojovým plynem sekty Óm šinrikjó na komplex tokijského metra.

Biologický terorismus

Biologická zbraň je pomnožený a specificky vypěstovaný mikroorganismus nebo mikrobiální toxin rozšířený úmyslně člověkem do lidské či zvířecí populace za účelem šíření nemoci nebo otravy.

Bioterorismus je „... úmyslné zneužití biologických prostředků (mikroorganismů nebo toxinů) k vyvolání onemocnění či otravy lidí, zvířat nebo rostlin za účelem násilného zastrašování politických odpůrců a obyvatelstva“ (ROZSYPAL, 2003, s.1).

Cílem biologického napadení je:

- vyvolání velkého počtu onemocnění a otrav,
- spuštění rozsáhlých protiepidemických opatření,
- vzbuzení strachu a paniky.

Vlastnosti charakterizující biologické zbraně jsou:

- selektivní působení pouze na živé organismy,
- vysoká bojová účinnost spolu s žádnými nebo malými zkušenostmi lékařů s těmito vzácnými chorobami,
- možnost spontánní potenciace účinku,
- existence doby latence (mezi napadením a prvními klinickými příznaky),
- možnosti skrytosti napadení (nemusí být vnímatelné),
- velmi výrazný psychologický účinek (Prymula, 2001).

Nevýhody užití biologických zbraní pro útočníka:

- nespolehlivost a nepředvídatelnost účinku pro příliš mnoho proměnných (změna směru větru, déšť atd.)
- spontánní inaktivace
- ohrožení účastníka (retroakce).

Jako nosiče biologických prostředků se používá bomby s padákem, střely do raketometů, hlavice interkontinentálních raket, letadel s externími barely k rozprašování náplně (ROZSYPAL, 2003).

Epidemický proces:

Zdrojem je kultivační médium, příprava se provádí ve fermentačních tancích, plnicí zařízení se umísťuje do nosičů. Přenos se uskutečňuje dopravou biologického prostředku a jeho šířením v populaci. Toto šíření může být odlišné než přirozené šíření choroby.

Šíření se děje:

- tlumenou explozí,
- postřikem aerosolu či pěny,
- kontaminací potravin, pitné vody, vzduchu v uzavřených prostorech, předmětů denní potřeby, vypuštěním vektoru (transmisí infikovaného hmyzu, roztočů apod. (Tamtéž).

V r.1972 byla sepsána Mezinárodní smlouva o zákazu biologických a toxických zbraní, ale nedodržuje se.

V témže roce se objevila epidemie varioly v Jugoslávii, původ nebyl teroristický.

V r.1979 se objevil ve Sverdlovsku /SSSR/ antrax, pravděpodobně nešťastnou náhodou..

V r. 1984 nasadili členové kultu Raineeshee v barech v Oregonu /USA/ do salátů salmonely, onemocnělo 751 lidí, nikdo nepodleh (PRYMULA aj., 2001).

Příručka NATO napsaná Vorobjevem uvádí 31 možných infekcí k teroristickému použití, z nichž 11 je hlavních a 4 nejdůležitější. Jsou to:

- variola, černé neštovice (původce poxvirus variolae),
- mor, pestis (původce Yersinia pestis),
- antrax, slezinná sněť, uhlák (původce bacillus anthracis),
- botulismus (původce Clostridium botulinum).

Černé neštovice sice byly díky vakcinaci vymýceny, ale jsou uměle pěstovány v laboratořích v Rusku a USA (SCHREIBER, 2001).

Z dalších nemocí jsou v brožurce jmenovány:

- tularémie (původce Francisella tularensis),
- vozňřivka (pseudomonas mallei),
- tyfus (salmonella typhi),
- virus chřipky,
- viry hemoragických horeček (lyssa, ebola, marburg, hantaviry),
- virus dengue,
- brucelóza (Brucella abortus),
- virus venezuelské koňské encefalidity,
- cholera (vibrio cholerae),
- úplavice (shigella sonnei) a další.

Nejvíce se uvažuje o použití antraxu. Je to primárně zoonóza, postihuje převážně býložravce, kteří se nakazí, když se pasou na kontaminované pastvině. Bakterie vylučuje zvíře svými výkaly. B.anthraxis dovede vytvářet odolné spóry, které vydrží v půdě i desítky let. Tedy k nákaze může dojít i po dlouhém čase. U nás byl poslední případ antraxu u člověka v r.1985 (Medicína, 2004, s.1).

U člověka má antrax podle vstupní brány (tedy kudy se do organismu dostal) tři formy: kožní, plicní a gastrointestinální.

Za přirozených podmínek vzniká nejčastěji *kožní forma*, která vzniká při práci s kůží nakaženého zvířete. Po 12. hodinách až 5. dnech se vytvoří skvrna, která svědí, je obklopená tuhým edematózním valem a do druhého dne zvrědovává. Na povrchu tohoto vředu se vytvoří černý příškvár (odtud český název uhlák). Je to nebolestivé a příškvár se odloupne do 14 dnů, aniž zanechá jizvu. Často onemocnění pokračuje po

lymfatických cestách, takže se projeví zduření uzlin s horečkou a dalšími celkovými příznaky. Mortalita byla dříve 20 %, ale po léčbě antibiotiky se téměř všichni vyléčí.

Gastrointestinální forma se projevuje po požití kontaminovaného, nedosti zpracovaného masa (vegetativní formy tohoto etiologického agens se na rozdíl od spór snadno zničí). Tento průběh onemocnění je velmi těžký, objevuje se zvracení a krvavý průjem, což končí celkovou sepsí. Mortalita je velmi vysoká.

Plicní forma je dnes pozorována výjimečně. Dříve se jí nakazili lidé při zpracování kůže a zvířecích srstí, pokud vznikla dostačující koncentrace bacila ve vzduchu. Původce se dostane do mediastina, kde se pomnoží. Počáteční příznaky připomínají chřipku. Druhá fáze začíná horečkou, pocením, nastane akutní dechová insuficience a šok. Mortalita tímto typem je kolem 90 % (Medicína, 2004, s.4).

Vlastnosti bacila by mohly být v laboratorním zpracování natolik pozměněny, že by překonaly účinné způsoby ochrany (očkování, antibiotika). Po rozprašení aerosolem by u plicního antraxu zemřelo 80 % nakažených lidí.

U varioly bylo očkování ukončeno před více než 20 lety. Z 96 čerstvě nakažených by zemřelo 30 lidí. A než by se rozběhla protiepidemická opatření, nakazil by každý kontakt dalších 10 lidí, takže do 14 dnů by bylo 1 000 nakažených.

Sekta, která způsobila v tokijském metru otravu sarinem, má botulotoxin i antrax. Má ročně výdělek 30 miliónů dolarů a má filiálky na Ukrajině, v Bělorusku, v Kazachstánu. Tato sekta se už pokoušela v teroristickém experimentu použít antraxu, ale věc se nepovedla, protože se ucply trysky rozprašovače.

Botulotoxin v gramových dávkách rozprašený plošně a inhalovaný by mohl usmrtit i milión lidí. Je dostupný, používá se ve velmi malých dávkách v lékařství a v kosmetice.

3.6 Sociálně - psychologická charakteristika teroristy

Na terorismus se dnes pohlíží jako na společenský patologický fenomén a méně pozornosti se věnuje patologii lidské identity jednotlivce. Cesta k odstranění

společenské patologie je vytváření předpokladů pro vývoj jedinců s pozitivně zaměřenou identitou. Takto zdravě zaměřeného jedince definuje ZEMAN (2002, s. 135) jako „ ... *bytosť, které dominuje vlastní intimní já, jež je vytvořeno převážně na základě vlastní zkušenosti a sebezkušenosti ... autentická, empatická, kongruentní a akceptující osobnost otevřená změně, schopná kontinuální ...reflexe a sebereflexe ve vyváženém užívání ... zpětné vazby.*“

Výchova v izolovaných etnických enklávách vede k nejasnému vědomí společenského statutu a neuspokojivému vztahu k majoritní společnosti, v silně levicových uskupeních je nevyjasněný vztah k majetku založený na povinném kolektivismu, ve fundamentalisticky nábožensky založených skupinách je vlastní, od okolí odlišná hierarchie hodnot, jejíž naplňování se bezvýhradně dodržuje. Vyžaduje se naprostá oddanost těmto hodnotám a už jejich pouhé zpochybnění představuje vinu, za níž následují tvrdé tresty. Tato nesvoboda, ba skoro přímo otroctví vyvolává u poddajnějších povah naprostou pasivitu a odevzdanost všemu, co nastane, u vzpurnějších povah je vítané vybití potlačované agrese v násilném činu, tím spíše, že je tento čin komunitou schvalován.

3.7 Dopady teroristických aktivit na jednotlivce, skupinu obyvatelstva a společnost

Teroristický útok většinou přichází náhle, nečekaně, bez varování. Moment překvapení znásobuje celkový účinek útoku. Stejně jako živelná katastrofa zasahuje teroristický útok svým primárním dopadem několik skupin lidí, svým sekundárním dopadem celou společnost. Zejména když je dostatečně překvapivý, brutální a velkoryse provedený. Sekundární dopad na společnost zprostředkují masmédia.

Primární dopad zasahuje jednotlivce nebo skupiny jednotlivců a při jejich popisu cituji Štětínu (cit.dle BAŠTECKÉ, 2005, s 28). Autor pro zjednodušení užívá označení „oběť“:

- oběti přímé = účastníci útoku, kteří byli v nejvyšší míře vystaveni jeho působení („viděli, hmatali, cítili, slyšeli“),

- příbuzní a přátelé obětí přímých, případně pozůstalí,
- záchranáři a pomáhající pracovníci = vyprošťující, resuscitační a terapeutický personál prvního a druhého sledu (bezprostředně zasahující a celkovou podporu postihující),
- lidé, kteří jsou v těsném vztahu k události = ti, kteří poskytli první pomoc, nesou určitou zodpovědnost nebo se mohli stát obětmi přímými, svědkové,
- obyvatelé místa kde k teroristickému útoku došlo.

3.7.1 Ztráta života a trvalé zdravotní následky

Úmrtí, tedy ztráta života v případě teroristického útoku nedopadá jen na přímou oběť. Dopadá na svědky, záchranáře, obyvatele z místa činu, příbuzné oběti. Dopad může mít charakter krátkodobý (prvotní šok) nebo dlouhodobý (posttraumatická stresová porucha). Zranitelnějšími jsou v případě kontaktu se smrtí svědci teroristického útoku a příbuzní obětí. Záchranáři jsou na tyto typy událostí připravováni, jsou jistým způsobem cvičeni. Ale ani jim se nevyhýbají. Smrt je možno považovat za nejsilnější stresor, což souvisí s fenoménem dvacátého století, s fenoménem tabuizované smrti. Smrt jako by ztratila přímý vztah k životu. Přitom je to jediná jistota daná každému žijícímu jedinci.

Trvalý zdravotní následek postihuje v první řadě přímou oběť, s největší pravděpodobností však bude mít dopad také na její příbuzné. Přímou oběť poznamenává trvale strážce somatické a psychické. Může však mít dopad i po stránce ekonomické a sociální a v tomto ohledu mohou být postiženi také příbuzní oběti.

3.7.2 Psychické a sociální dopady

Je prakticky nemožné připravit se na teroristický útok. Vzhledem k jeho obvyklé nenadálosti není možno se mu vyhnout a je nesmírně obtížné vypořádat se s ním jak v rovině racionální, tak v rovině emoční. V každém případě dochází k menšímu či většímu traumatu a to jak u oběti přímé, tak u záchranářů, svědků a příbuzných a v nejširší rovině dopadu i na celospolečenské úrovni. Důležitým prvkem je míra

osobního kontaktu a prožitku teroristického útoku. Přímá oběť bývá zasažena v úplně jiném rozsahu než vzdálený televizní divák, rádiový posluchač nebo čtenář tisku.

Obecně vzato se dostávají tyto fáze:

1/ *fáze šoku* – také označována jako fáze nárazu, jedinec, skupina nebo celá společnost jsou zaskočeni kritickou událostí, dynamika prožívání odpovídá stresovým reakcím, silné emoce se mohou drát na povrch, nebo se naopak zablokují (multimediální tlak však emocionalitu výrazně podporuje).

2/ *fáze nastupující adaptace* – dochází k postupnému vyrovnávání se s událostí, teroristický útok se probírá ze všech možných stran, dochází ke znovu přehrávání, ke vzájemným výměnám zkušeností na racionální i emocionální úrovni, postupně dochází k přivyknutí novým okolnostem a zájem se vytrácí, průběh této fáze výrazně závisí na rozsahu traumatu či újmy.

3/ *fáze konečné adaptace* – událost ztrácí bezprostřední emocionální náboj, jedinec ale i společnost si volí způsob náhledu na prožitou újmu.

Nejzávažnější dopad na oběť má v psychické oblasti rozvoj posttraumatické stresové poruchy. Oběť bývá postižena souborem různých poruch chování a prožívání a to včetně somatických reakcí.

Co se týče sociálních dopadů, celospolečenská nejistota, strach a nestabilita, v důsledku zejména dlouhodobých a celoplošných teroristických aktivit, mohou vést až ke zhroucení společnosti a k sociálním nepokojům. Tento společenský vývoj v důsledku teroristických akcí je blízký rozvojem zemím a zemím třetího světa. Ve stabilní společnosti dojde ke vzednutí odporu jak proti přímým původcům teroristických akcí, tak proti menšinám, ze kterých pocházejí. Pokud dojde k určení země původu teroristů, sociální dopad se změní na dopad politický a příslušná země se může octnout v mezinárodní izolaci.

V celkovém kontextu sociálních vztahů se teroristické aktivity mohou projevit v nárůstu sociálně patologických jevů, které zasáhnou mezilidské vztahy, podpoří rozvoj celospolečenské agresivity, kriminality, promítnou se do rasistických, nacionalistických a šovinistických nálad.

3.7.3 Ekonomické důsledky

Ekonomické důsledky teroristického snažení vnímám ve dvou rovinách jako:

- přímé důsledky související s odstraňováním škod vzniklých na majetku jednotlivců, skupin a státu následkem bombových útoků, kybernetických útoků a kriminálních činů opatřujících teroristům finanční prostředky a
- nepřímé důsledky související s bojem proti terorismu.

Obecně formulovatelným cílem každého teroristy je „způsobit nepříteli co nejvíce popálenin a krvácení“. Proti těmto škodu působícím snahám stojí snahy škodě předcházející. Svět, zejména svět západních civilizací, se brání teroristickým snahám uškodit mu. Úzce spolupracuje, předává si informace, buduje zpravodajské a komunikační sítě. Cvičí specializované jednotky pro boj s terorismem, vyvíjí nové technologie, chrání důležité objekty, informace, teritoria.. Přímo i nepřímo podporuje každou organizaci, každý stát, zejména z blízkovýchodní oblasti, které vyvíjejí vlastní protiteroristické aktivity.

Všechny tyto protiteroristické aktivity stojí každou zúčastněnou stranu obrovské finanční prostředky. Prostředky, které by mohly být investovány do jiných oblastí, například školství, vědy, zdravotnictví, sociálních systémů apod. V rámci rozvoje západní civilizace působí vynakládání velkých finančních prostředků na boj s terorismem jako závaží, které zpomaluje rozvoj v jiných oblastech.

Vedení otevřených válečných konfliktů na územích, která jsou rodištěm novodobých teroristických aktivit, stojí válčící státy tak obrovské prostředky, že by to v krajním případě mohlo vést až ke zhroucení jejich ekonomik. Trvalý nárůst ceny ropy na světových trzích je přímým důsledkem těchto válečných konfliktů. A nárůst ceny ropy se v konečném důsledku promítne do životní úrovně takřka většiny celosvětové populace.

Celosvětová a mnohá místní ekonomika by se bez trvalé hrozby teroristického ohrožení, bez teroristických ideologií a bez ochoty některých jedinců a skupin prosazovat svá přání, nároky a cíle jakýmikoliv prostředky rozvíjela dle mého názoru dynamičtěji a z globálního pohledu úspěšněji.

4 OBRANA PROTI TERORISMU

V EU byla přijata „klauzule solidarity“, která zavazuje jednotlivé státy vzájemnou pomocí při terorismu.

Byla zřízena funkce trvalého protiteroristického koordinátora, v současnosti je to Belgičan, ale nemá pravomoci, v podstatě je to administrativní funkce, pracuje s podklady a svolává jednání.

Byl také zřízen EUROPOL, který je analogický INTERPOLU, ale nemá jeho autoritu, řada institucí s ním odmítá spolupracovat (LANGER, 2004, s. 17).

4.1 Právní opatření proti terorismu v ČR

Podle *Malého encyklopedického slovníku A – Ž* (1972, s.1242) byl teror zahrnut v legislativě tehdejšího socialistického státu jako „... útoky zejm. na život, zdraví nebo majetek spáchané v úmyslu odstrašit od akt. účasti na plnění úkolů soc. společnosti“.

Malá právníková encyklopedie (FIALA aj., 1995, s.183) pojímá teror v právním smyslu jako „trestný čin záležející v tom, že pachatel v úmyslu poškodit ústavní zřízení republiky, jinou osobu úmyslně usmrtí nebo se o to pokusí“.

Právní opatření proti terorismu jsou součástí nástrojů trestního práva v boji proti kriminalitě. Patří sem: příkaz k zatčení, vazba, vydání odnětí na věci, zajištění peněžních prostředků na účtech banky, domovní a osobní prohlídka, zadržení a otevření zásilek, záměna zásilky, sledovaná zásilka, odposlech a záznam telekomunikačního provozu, předstíraný převoz, sledování osob a věcí, použití agenta (LANGER, 2004, s. 15).

U nás vstoupil v platnost zákon č.254/2004 Sb. o omezení plateb v hotovosti. Platba téhož poskytovatele platby témuž příjemci platby v hotovosti nesmí v jednom

dni přesahovat 15 000 eur. Pokud se tak stane, je to přestupek a pokuta za něj činí nejméně

10 000 Kč a nejvýše 500.000 Kč. V novele k tomuto zákonu se stanovuje povinnost advokátů hlásit podezřelé platby klientů. To velmi znepokojuje liberály, protože je to zneužitelné prolomení mlčenlivosti.

Finanční policie má přístup k údajům z daňového řízení bez vědomí osoby, což také může značně ohrožovat osobní svobodu. K tomu přistupuje majetkové přiznání při výdělku 1,5 miliónu Kč za rok.

4.2 Právní rámec protiteroristických opatření EU

Institut bezpečnosti Evropské Unie z právního hlediska stojí na třech pilířích:

1/ První pilíř tvoří komunitární úprava vycházející ze Smlouvy o založení Evropského společenství týkající se zvláště bezpečnostních aspektů při aplikaci čtyř základních svobod Společenství včetně problematiky týkající se vízové, azylové, přistěhovalecké a dalších souvisejících politik.

2/ Druhý pilíř tvoří mezivládní, unijní úprava vycházející ze Smlouvy o Evropské unii týkající se společné zahraniční a bezpečnostní politiky včetně problematiky obranné a zvládání krizí civilního charakteru.

3/ Třetí pilíř tvoří rovněž mezivládní, unijní spolupráce na základě Smlouvy o Evropské Unii týkající se policejní a soudní spolupráce ve věcech trestních.

Na úrovni Evropské Unie vnitrostátnímu označení bezpečnostní politika koresponduje hlavně oblast druhého pilíře, tedy společná a zahraniční bezpečnostní politika Unie. Přitom se kromě vnější bezpečnosti bere v potaz i charakteristika a úkoly v oblasti bezpečnosti vnitřní.

V rámci protiteroristických opatření Evropské unie je právně boj s terorismem zakotven ve třetím pilíři s tím, že přijímá opatření zasahující též do oblasti pilíře druhého. Protiteroristické nástroje Unie se dělí na:

1/ politické, které se dále dělí na:

- komplexní – Haagský program a Evropská bezpečnostní strategie
- specifické – protiteroristická Strategie, Akční plány, dokumenty k útokům v Madridu a Londýně,
- oblast civilní ochrany – Program solidarity CBRN, ochrana kritické infrastruktury ,

2/ právní, které jsou zaměřeny do oblastí policejní spolupráce, preventivních opatření, justiční spolupráce a oblasti civilní ochrany.

Nejnovější nástroje jsou Strategie Evropské unie pro boj proti terorismu z listopadu 2005 s Akčním plánem sumarizovaným do čtyř oblastí činnosti, přičemž strategickým závazkem je celosvětově bojovat proti terorismu a dodržovat lidská práva, učinit Evropu bezpečnější, umožnit jejím občanům žít v prostoru svobody, bezpečnosti a práva.

1. oblast činnosti – *předcházet*:

Předcházet tomu, aby se lidé uchýlovali k terorismu, a to prostřednictvím řešení faktorů nebo základních příčin, které mohou vést k radikalizaci a k náboru v Evropě a ve světě.

2. oblast činnosti – *chránit*:

Chránit občany a infrastrukturu a snížit zranitelnost Evropské Unie vůči útokům včetně, prostřednictvím posílení zabezpečení hranic, dopravní a kritické infrastruktury.

3. oblast činnosti – *pronásledovat*:

Pronásledovat a vyšetřovat teroristy přeshraničně a celosvětově za účelem narušit plánování, přesuny a komunikaci a za účelem rozbít podpůrné sítě; přerušit financování a přístup k útočnému materiálu, a postavit teroristy před soud.

4. oblast činnosti – *reagovat*:

Připravit se v duchu solidarity na zvládnutí a minimalizaci následků teroristického útoku prostřednictvím schopnosti vypořádat se s důsledky, s koordinací reakce a s potřebami obětí.

Členské státy mají v boji proti terorismu hlavní odpovědnost a Evropská Unie jako

celek posiluje jejich snažení:

- posílením vnitrostátních schopností využíváním osvědčených postupů a sdílení znalostí a zkušeností za účelem zlepšení vnitrostátních schopností terorismu předcházet, chránit se proti němu, pronásledovat jeho pachatele a reagovat na něj včetně prostřednictvím zlepšeného získávání a analýzy informací a zpravodajství,
- podporou evropské spolupráce v zájmu bezpečného sdílení informací mezi členskými státy a orgány. Zavést a vyhodnotit mechanismy usnadnění spolupráce mezi policejními a soudními orgány, a to případně prostřednictvím právních předpisů,
- rozvojem společných schopností zajistit na úrovni Evropské Unie schopnost porozumět teroristickým hrozbám a vytvořit politiku reakce na tyto hrozby, co nejlépe využít možnosti subjektů Unie, včetně Europolu, Eurojustu, Frontecu, MIC a SitCenu,
- podporou mezinárodního partnerství spolupracovat s dalšími stranami nad rámec Evropské Unie, zejména s organizací spojených národů, dalšími mezinárodními organizacemi a klíčovými třetími zeměmi, prohlubovat mezinárodní konsensus, budovat schopnosti a posilovat spolupráci v oblasti boje proti terorismu.

Veškeré výše uvedené dění by měla Evropská Unie prosazovat demokratickým a odpovědným způsobem. Základem odpovědného způsobu je politický dohled nad strategií a její pravidelné sledování Evropskou radou. Principem demokratického prosazování je politický dialog na vysoké úrovni zaměřený na boj s terorismem v linii Evropská rada – Evropský parlament – Evropské komise.

Specifickým programem pro zlepšení spolupráce v Evropské Unii při prevenci a zmírňování následků chemických, biologických, radiačních nebo jaderných teroristických hrozeb je Program solidarity Evropské unie (CBRN). Program je rozdělen do šesti dílčích strategických cílů:

1. *Vyhodnocování a analýza rizik* – posílení vyhodnocování a analýzy rizik, které

souvisejí s potencionálními cíli teroristů. Za vyhodnocování a analýzu rizik jsou na prvním místě odpovědné samotné členské státy.

2. *Preventivní opatření* – snižování zranitelnosti potenciálních cílů před teroristickými hrozbami. Za ochranu nejdůležitější infrastruktury jsou opět na prvním místě odpovědné samotné členské státy.

Společný rámec posiluje integrování všech analýz a opatření ze všech sektorů, z čehož se vytváří základna pro Evropský program ochrany kritické infrastruktury (EPCIP).

3. *Zjišťování, identifikace a varování* – posílení odpovídajících mechanismů určených k zjišťování a identifikaci skutečných hrozeb a k varování odborníků i veřejnosti vhodnými způsoby. Zásadní je zajistit odpovídající mechanismus pro rychlou detekci a identifikaci aktuálních hrozeb, pro zprovoznění profesionálů a varování veřejnosti.

4. *Připravenost a řízení následků* – zdokonalit schopnosti včetně těch, které jsou k dispozici v rámci vzájemné pomoci, a nástroje nutné ke zmírňování následků útoku a k usnadnění návratu k normálním podmínkám včetně poskytování informací veřejnosti.

5. *Výzkum a vývoj* – posílení vědecké báze Programu pomocí činností v oblasti výzkumu a vývoje zaměřených na to, jak čelit dopadům terorismu.

6. *Mezinárodní spolupráce* – spolupráce s třetími zeměmi a mezinárodními organizacemi.

Mezinárodní spolupráce může přispět k poskytování, výměně a koordinaci těch nejzásadnějších informací a k doplnění politik a schopností států při zvládnání následků v postižené zemi.

Tolik k této části mé práce. Vše vypadá velmi jasně, ochrana Evropské Unie proti teroristickému útoku zdá se v právním rámci dostatečně zajištěna. Jen si dovoluji doufat, že to vše bude stejně dostatečně fungovat v případě potřeby také v praxi. Byť bych byla ještě raději, kdyby to vůbec nebylo potřeba v praxi ověřovat. A pokud ano, tak pouze cvičením.

4.3 Systém protiteroristických právních opatření a aktivit v České republice

Terorismu, jedné z nejzávažnějších mezinárodních hrozeb současnosti, byla doposud Česká republika (dále jen ČR) víceméně ušetřena. To ale neznamená, že by se jí tento fenomén zcela vyhnul.

Na českém území teroristé realizovali několik akcí (výbuch v Hostivaři, na Staroměstském náměstí, nástražný systém na mezinárodní rychlíkové trati), byly zde budovány teroristické struktury, zveřejňována teroristická prohlášení a výzvy k terorismu, pobývali zde příslušníci či sympatizanti teroristických organizací. Dosud se však u nás nestalo, že by teroristé byli natolik fanatičtí, aby plánovali vlastní sebezničení.

Instituce a aktéři protiteroristické politiky v ČR jsou úzce vázáni na bezpečnostní politiku, a to nejen českého státu, ale i Evropské unie a mezinárodních organizací, kterých je ČR členem.

4.3.1 Systém institucí a aktérů protiteroristické politiky

Tento systém tvoří následující instituce:

- vláda ČR a prezident jako vrchní velitel ozbrojených sil – drží hlavní výkonné pravomoci,
- ministerstvo vnitra, ministerstvo spravedlnosti, ministerstvo zahraničních věcí – sektory do jejichž pracovní náplně spadá hlavní tíha protiteroristického boje v praxi, v celé šíři trestně/právní a částečně i trestně/správní,
- Parlament ČR (Poslanecká sněmovna a senát) – tvoří legislativní základy protiteroristické politiky a vládou také řadou kontrolních pravomocí,
- politické strany a zájmové skupiny (národní i mezinárodní) vyjadřující a se k protiteroristické politice na úrovni ČR ale i na úrovni Evropské Unie,

- Bezpečnostní rada státu – poradní orgán vlády v bezpečnostní oblasti a při koordinaci činnosti všech vnitřních zpravodajských služeb,
- Bezpečnostní informační služba, Úřad pro zahraniční styky a informace, Vojenská zpravodajská služba (české zpravodajské služby) – navzájem spolupracují na základě dohod uzavíraných se souhlasem vlády a zapojují se i do mezinárodní spolupráce, primárně orientované na problematiku terorismu a souvisejících jevů, plénem pro výměnu a předávání informací zpravodajských služeb je Společná zpravodajská skupina,
- Národní bezpečnostní úřad – nemá statut zpravodajské služby a působí v oblasti prevence před průnikem teroristů či jejich spojenců k utajovaným skutečnostem a působí také v oblasti kryptografické ochrany,
- Policie ČR – v jejím rámci je nejdůležitějším specializovaným protiteroristickým útvarem Odbor terorismu a extremismu Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu; disponuje také specializovanou jednotkou určenou k zásahům proti teroristům, kterou je Útvar rychlého nasazení,
- Armáda České republiky – jako nástroj přímého boje proti teroristům (na území ČR i mimo něj) anebo státům podporujícím terorismus, nebo jako nástroj případného odstraňování následků teroristických útoků,
- Integrovaný záchranný systém – jehož základními složkami jsou Hasičský záchranný sbor ČR, Zdravotnická záchranná služba, Policie ČR a v jehož rámci mohou působit při záchranných a likvidačních pracích vyčleněné síly ozbrojených složek, ostatní ozbrojené bezpečnostní sbory, ostatní záchranné sbory, orgány ochrany veřejného zdraví, havarijní, pohotovostní, odborné a jiné služby,
- dílčím způsobem se do oblasti protiteroristické politiky a protiteroristického snažení mohou zapojit i složky spadající do rezortu ministerstva dopravy a spojů (ochrana dopravních prostředků a cest, ochrana poštovních a telekomunikačních služeb), ministerstva zdravotnictví (zapojení do Integrovaného záchranného systému, lékařský výzkum zranění způsobených

terorismem), ministerstva financí (ochrana před finančními machinacemi teroristů), ministerstvo zemědělství (ochrana před militantními ochránci zvířat), ministerstva kultury (registrace náboženských společností), ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (výzkum terorismu na akademických pracovištích, výuka o terorismu).

V rámci členství v Evropské Unii ČR plně participuje na činnostech realizovaných Uníí a které jsem uvedla v předchozí části mé práce. Evropská unie je zastřešujícím orgánem a plná zodpovědnost za boj proti terorismu na našem území leží na ČR.

4.3.2 Postavení médií jako součásti boje proti terorismu

V ČR obdobně jako jinde ve světě je terorismu (na českém území i ve světě) věnována poměrně značná pozornost a existují i žurnalisté přímo se specializující na tuto problematiku (J. Spurný, J. Šídlo, J. Gazdík, F.X. Doležal, K. Rožánek a další). Prostřednictvím médií v ČR jsou vedeny diskuse o terorismu a postupech proti němu i mezi jednotlivými osobnostmi politiky a veřejnou sférou, případně jsou uveřejňovány i názory akademických expertů na tuto problematiku.

Ti se do protiteroristické politiky ČR zapojují také vydáváním odborných publikací, řešením grantových projektů, pořádáním specializovaných konferencí a spoluprací se státními orgány na nejrůznější úrovni.

Systém protiteroristických právních opatření a aktivit v České republice se projevuje komplexní činností, na jejímž počátku stojí úřední dokumenty koncepčního charakteru, které jsou někdy provázány i s informacemi o stavu teroristických aktivit, následují právní normy a na základě koncepčního a právního rámce jsou pak realizovány konkrétní protiteroristické aktivity.

4.4 Opatření proti terorismu v USA

V USA byla učiněna tato protiteroristická opatření. Byl založen:

- zvláštní úřad pro katastrofy,
- zapojeno ministerstvo obrany,
- ve 120 městech založeny Metropolitan Medical Responses Teams (hasiči, policie a záchranáři),
- proveden výcvik jednotek národní gardy (každá má 22členů na plný úvazek na jednu federální oblast),
- jsou dvě velké jednotky u námořnictva specializované na katastrofy o několika stech specialistech a možnostech rychlého přesunu,
- při útoku přebírá velení FBI
- zvyšují se zásoby antibiotik, vakcín, podmínky pro transport a izolaci nemocných,
- věnuje se zvýšená péči výchově epidemiologů, mikrobiologů a infekcionistů,
- zvyšuje se připravenost izolačních lůžek s filtrací vzduchu,
- zajišťuje se koordinace armádních a civilních složek.

Možností bioteroristického útoku se zabýval establishment USA již dávno před napadením „dvojčat“. Už od r. 1995 vydal prezident USA direktivy pro případ bioteroristického útoku. V r. 1997 provedlo Centrum pro kontrolu nemocí v Atlantě odhad ekonomických dopadů bioteroristického útoku antraxem, brucelózou a tularémií. Náklady by se mohly pohybovat v rozpětí 4777,7 miliónů až 26 miliard USD na 100 000 obyvatel (Prymula, 2003). Srovnáme-li současný monetární výdej USA na boj proti bioterorismu, zjistíme, že proti shora uvedeným možným číslům je zatím investice do této oblasti nedostačující: v roce 1999 vynaložily USA na boj proti terorismu 158 miliónů USD

Intenzivně se pracuje na detektorech mikrobů, které jsou založeny na užití laserových paprsků účinkujících do vzdálenosti 3 km. Počítač analyzuje fotony, které se

odrážejí v částech prachu a tak lze určit přítomnost mikrobů. Tyto přístroje jsou teprve na začátku vývoje a jsou velmi drahé. Uvažuje se také o užití UV paprsků, v nichž částice biologického původu fosforeskují.

5 DISKUSE

5.1 Srovnání terorismu a šikany, odlišnosti a shody

Srovnání terorismu a šikany, jejich odlišnosti a shody, tak jak je uvádím dále, představuje výsledek mého studia této problematiky a z toho vyplývající mé vlastní myšlenky a pocity. K jejich zformování v uváděné podobě došlo na základě četby odborné literatury ale také vlastních životních zkušeností a zkušeností z mé odborné praxe v sociálně terapeutickém a psychoterapeutickém poradenství.

5.1.1 Odlišnosti terorismu a šikany

- Šikana je obecně považována za syndrom onemocnění vztahů (nebo také projev patologických interpersonálních vztahů) mezi jednotlivci, jednotlivcem a skupinou, skupinou a jednotlivcem nebo mezi skupinami, kdežto terorismus takto vnímán není.
- Byť je šikana ve společnosti obecně rozšířená, průběh jednotlivých dějů bývá omezen na úzký okruh skupiny, ve kterém se děje (třída, škola, pracoviště, vojenský útvar, domácnost apod.), u terorismu není možno stanovit takovéto ohraničení (jejich rozsah je prakticky neomezený od jednotlivců, přes skupiny a masy až po státní útvary).

- V současnosti se velmi často objevují tendence považovat šikanu za „přirozené“ chování. Šikanující mohou být považováni za úspěšné jedince ve zdravě soutěživých sociálních interakcích (např. na pracovišti), terorismus se naopak všemi odmítá (kromě těch, kteří jej provozují) a považuje se za obecně ohrožující způsob jednání.
- Oběti šikany se velmi často stávají předmětem pohrdání, oběti teroru a terorismu se naopak zahrnují sympatiemi, soucitem a pomocí.
- V případě šikany administrátoři (učitelé, nadřízení, velitelé, sociální pracovníci apod.) málokdy zasahují do dění, které považují za prosazování zásad svobodného trhu sociálních vztahů, v případě teroru jsou administrátoři (ozbrojené složky, státní organizace, politici) schopny zasáhnout v případě potřeby velmi rychle a razantně.
- Šikana se obvykle prokazuje velmi obtížně, teroristický akt bývá většinou zřejmý na „první“ pohled nebo velmi záhy po útoku.
- Autor šikany, šikanující, se ke svému jednání málokdy přihlásí otevřeně, terorista a zejména teroristická skupina se ke svému činu většinou hlásí otevřeně, dokonce hrdě.
- Úspěšný terorista, který posléze získá politickou moc ve státě, své postavení legalizuje a po uplynutí určité doby, pokud se udrží ve svém nabytém postavení, obvykle donutí politiky okolních zemí, aby ho v jeho funkci uznali, nebo alespoň s ním vedli nezbytná jednání (ekonomická, o lidských právech atd.).
- Pokud se prokázaný případ šikany objeví v médiích, vlna zájmu je krátkodobá a rychle opadne, v případě prokázaného teroru nebo teroristického aktu je vlna zájmu velmi často dlouhodobá a může se nejen neustále opakovat, ale i uměle zveličovat.

5.1.2 Shody terorismu a šikany

- šikana, teror i terorismus jsou projevem lidské agresivity, principem jejich projevu je násilí někoho proti někomu (typ násilí - politické, ekonomické, fyzické, psychické apod. - je pro tento jednotící pohled irelevantní),
- hlavním modus operandi je u šikany i terorismu šíření strachu,
- všechny tyto fenomény užívají pro dosažení svých cílů metody a prostředky nepřijatelné pro jedince, skupinu osob či stát, kteří se řídí dlouhodobě platnými a obecně uznávanými etickými a mravními zásadami,
- základním motivačním prvkem pro šikanu i terorismus je získání a následně udržení moci (moc vnímám jako schopnost jedince, skupiny či státu docílit zamýšlené účinky na chování osoby či druhých osob),
- konečným cílem šikany i terorismu je vždy zisk (v případě šikany to může být snaha skrýt vlastní strach a využít strachu druhého, v případě teroru udržení totalitního režimu, v případě terorismu získání ekonomického prospěchu, prosazení náboženských požadavků nebo změna politického uspořádání),
- šikana i terorismus jsou z pohledu práva (lépe řečeno z pohledu většiny právních systémů) nezákonnými formami jednání a proto bývají kvalifikovány jako činy trestné, s výjimkou nepříliš výrazné a objektivně neprokazatelné psychologické šikany,
- v případě šikany i terorismu vždy existuje a vystupuje na jedné straně oběť a na straně druhé tyran nebo agresor,
- šikana naučí jedince strategii zavražďování, vítězství síly nad slabostí a tyto „dovednosti“ či návyky je posléze jedinec schopen úspěšně použít a využít při uskutečňování teroristického aktu,
- ve společnosti, jejíž vrcholnou hodnotou je bohatství a moc, se šikana za antisociální chování nepovažuje (od jedince se očekává, že si své místo vybojuje sám, slabost je nepřijatelná), terorismus funguje na podobném principu (vybojovat si své, slabost je rovněž nepřijatelná) a přesto jsou

paradoxně tyto fenomény agresivního jednání obecně odmítány.

Na šikanu a terorismus se dnes pohlíží jako na společensky patologický fenomén a méně pozornosti se věnuje patologii lidské identity u jednotlivce, který tyto násilnosti provozuje. Cesta k odstranění společenské patologie je vytváření předpokladů pro vývoj jedinců s pozitivně zaměřenou identitou. Takto zdravě zaměřeného jedince definuje Zeman (2002, s 135) jako „... *bytosť, které dominuje vlastní intimní já, jež je vytvořeno převážně na základě vlastní zkušenosti a sebezkušenosti ... autentická, empatická, kongruentní a akceptující osobnost otevřená změně, schopná kontinuitní ... reflexe a sebereflexe ve vyváženém užívání ... zpětné vazby*“.

Kdo je tedy schopen dopustit se šikany, provést teroristický akt, cíleně, bez skrupulí, bez lítosti, bez uvědomění si skutečnosti, že činí jinému újmu? Jak vypadá? Jaký je jeho hodnotový systém? Snad tato sociálně – psychologická charakteristika agresora, i další řádky, pomohou odpovědět na tuto otázku.

Výchova v izolovaných etnických enklávách vede k nejasnému vědomí společenského statutu a neuspokojivému vztahu k majoritní společnosti, v silně levicových uskupeních je nevyjasněný vztah k majetku založený na povinném kolektivismu, ve fundamentalisticky založených náboženských skupinách je zase naprosto znemožněna svoboda volby, jedinec musí dělat to, co mu hierarchické rozložení povinností v takové skupině dovolí a co mu naopak nařizuje. To vše vede k hrubému narušení osobních svobod a deformaci jedince. Může nastat narušení jeho identity natolik závažné, že snadno sklouzne do extrému, který považuje za normalitu.

Poslední větu mohu doplnit vlastní zkušeností ze setkání s agresory, u nichž absentovaly vědomé pocity viny, netrápili se skutečností, že někomu ublížili, a zasloužený trest vnímali jako křivdu. Náhled na nemorálnost vlastního jednání si nepřipustili ani v nejmenším.

Kolář (2001, s. 76-77) hovoří o morální slepotě, která je působena na dvou úrovních:

1/ na povrchnější úrovni má charakter obrany sebepojetí – aby agresori ubránili své sebepojetí a odvrátili vlastní úzkost z možnosti rozvrácení obrazu o sobě, popírají

různými způsoby realitu a vytěsňují ji, jsou dokonce schopni obvinít oběť, že je napadala ona,

2/ na hlubší úrovni, a vlastně jako základní zdroj morální slepoty je sobeckost a egocentričnost agresorů – považují se za „střed světa“ a z tohoto titulu si upravují mravní normy podle svých potřeb. Používají lidi jako věci, které lze využít, a porozumět utrpení a bolesti bližního je nad jejich možností.

Mám zkušenost, že agresori totálně negující práva a svobody druhých velmi citlivě vnímají jakýkoliv zásah do vlastních práv a svobod. Okrást jiného o svačinu, dovést jej posměšky až k pláči, způsobit, že změní školu nebo zaměstnání? No a co, vždyť se mu nic nedělo, vždyť to byla jen taková dobře míněná a nezávazná legrace, například. Ale chovat se k nim stejným způsobem? Brání se, vykřikují, stěžují si, žádají pro dotyčného co nejpřísnější trest, používají i brachiální násilí. Jako typický příklad uvádím každodenní příhody z našich škol. Dítě, pubescent, zlobí, nedodrží kázeň, vědomě provokuje a trápí učitele. A když si učitel sjedná kázeň a pořádek drsnějším, ale pořád legálním způsobem, na základě principu „na hrubý pytel hrubá záplata“, žák se cítí dotčen, poškozen, stěžuje si rodičům, manipuluje s nimi, překrucuje situaci, žádá zákrok na jeho ochranu.

Tito jedinci nemají vštípeny základní etické a mravní principy, jsou sobečtí a neschopní hlubších citů. Po stránce teoretické vědí, jak se mají chovat, výchova a vzdělávání jim do jejich rácia zakotvily základní mravy, ale užívají jich jen, pokud se setkají se skutečnou autoritou, nebo jednají se zjištěným záměrem. Jakmile nutnost chovat se dobře pomine, ovládnou je chudé nebo pokřivené emoce, kterým nebyly dobré mravy vštípeny. Představuji si je jako pomeranč s pěknou slupkou, pod kterou, když praskne, se objeví prázdné nebo shnilé jádro.

Terorista a oběť žijí ve zcela jiném světě a - i když mluví stejným jazykem - smysl jeho slov je pro každého jiný. Vyžaduje to (často nedostupný) otevřený dialog a snahu o vzájemné pochopení. Novináři a zpravodajové, kteří se o to snaží, bývají často zastrašováni ze strany oficiálních institucí (často zpravodajských služeb, lobbistických zájmových skupin apod.) i organizací nelegálních (například strukturami organizovaného zločinu), neboť některé teroristické aktivity mohou přijít i vhod změně

nálad ve veřejnosti, mohou podpořit některé ekonomické zájmy nebo jejich podrobná analýza by dokonce mohla rozkrýt nezákonné nebo neetické jednání nejen zločineckých organizací (například prodej zbraní do zakázaných oblastí a zakázaným organizacím nebo úmyslné desinformace).

Užití teroristických postupů a metod bývá zdůvodňováno na nejrůznějším základě. Cíle teroristického snažení bývají dány ideologickým zaměřením, které může mít nejrůznější charakter. Základním cílem je dle mého názoru vždy zisk - politický, náboženský, nacionalistický, ideologický nebo ekonomický. Ekonomický cíl bývá často krytý ostatními cíli. V každém případě jde o získání, popřípadě udržení moci.

Základním cílem mezinárodního terorismu je dle mého názoru destabilizace moderní společnosti.

Každý teroristický čin je kalkulován s ohledem na vyvolání co největšího vnějšího efektu. Z toho plyne, že každý teroristický čin je plánován podle určitých principů (Brzybohatý 1999). Jsou to:

1/ Použití násilí jako argumentace – v případě teroristického útoku, při kterém jsou zabiti lidé nebo zničeny významné hodnoty, nemusí být tyto oběti vlastním cílem. Jsou pouze prostředkem k jeho dosažení. Čím je provedený útok nebezpečnější, čím větší je jeho brutalita a následky, o to vyšší je pravděpodobnost, že ovlivní veřejné mínění, rozhodování vlády, chování politických stran nebo výsledky voleb.

2/ Výběr cílů z hlediska propagandistického využití – cíle teroristických útoků jsou voleny tak, aby jejich napadení vyvolalo masový a dlouhodobý zájem informačních médií, což umožňuje vést účinnou propagandu teroristických ideí.

3/ Použití provokativních útoků – které nejsou zaměřeny na nějaký konkrétní cíl. Jejich smysl je v tom, že jsou provedeny a že vyvolávají taková opatření, jež zdůvodňují další a další útok. Smyslem spirály stupňovaného násilí je vznik nestability a pozvolná destrukce státní moci.

4) Maximální publicita, minimální riziko – při výběru cíle teroristé posuzují a zvažují ohlas, jaký vyvolá napadení určitého cíle, společně s riziky, která v sobě takový útok nese. I teroristé upřednostňují metody a prostředky minimalizující riziko.

Z těchto důvodů pravděpodobně stoupá množství pumových útoků odpalovaných na dálku a klesá množství únosů a vražd. Tyto sice vyvolávají větší publicitu, ale také představují mnohem větší riziko pro jejich pachatele.

5/ Využití překvapení k překonání obranných opatření – využití momentu překvapení je základním principem většiny útočných činností, teroristické útoky nevyjímaje.

6/ Hrozby a násilí – samotné násilí nebo jeho reálná hrozba vyvolávají jedinci i ve společnosti deprivanční syndrom, jehož velikost je přímo úměrná době trvání a intenzitě ohrožení. V případě, že je uvedený stav dlouhodobý, dochází k narušení mezilidských vztahů a hodnot, což v konečném důsledku může vést k destabilizaci státního aparátu a společenského systému (Irsko, Bolívie, bývalá Jugoslávie).

7/ Ignorování nezúčastněných osob – teroristické útoky jsou plánovány často tak, aby postihly skupiny lidí, které mají ve společnosti výsadné postavení. Celebrity se terčem útoků stávají a ony, stejně jako jejich okolí si toto riziko uvědomují. Pokud se však obětí útoku stanou nezúčastněné osoby, na jejichž ohrožení je každá civilizovaná společnost citlivá, zejména ženy a děti, dochází vždy k hromadnému emocionálnímu otřesu. Ten zanechává v psychice lidí dlouhodobé stopy a vyvolává masivní zájem sdělovacích prostředků.

Šikana jako jev je ve své podstatě druhem teroru. Stejně jako u teroru na jedné straně agresor, na druhé oběť. Teroristický útok pozná na první pohled každý. Šikanu ale považují za jev velmi často obtížně rozpoznatelný. Protože se nemusí vždy projevovat hrubým, hlasitým způsobem. Může být jemná, rafinovaná, realizovaná formou manipulací. A navíc, tvrdé, agresivní prosazování se jedince na úkor druhého, bývá velmi často posuzováno jako pozitivní průbojnost, jeho aktivita a kreativita.

Šikana se často rozvíjí plíživě. Typickým případem může být šikana mezi partnery, šikana v rodině. Rodina žije navenek spořádaně, nic nenasvědčuje patologickému stavu a přitom se v plné míře rozvíjí „syndrom vařené žáby“ (žába vhozená do hrnce s vařící vodou pozná, že se jedná o prostředí nebezpečné a pokusí se dostupnými prostředky o útek, v případě, že je žába vložena do hrnce se studenou vodou, která je postupně uváděna do varu, žába pro ni ohrožující změnu prostředí nerozpozná a

zahyne).

Žena, kterou partner podrobí náhlému, nečekanému a tvrdému zacházení, rychle pozná, že je ohrožena. Žena, která s partnerem zpočátku žila v harmonickém vztahu, který se v patologický mění postupně, jen stěží rozpozná kdy se partnerovo chování změnilo v typickou šikanu. Obdobné je to se stalkingem, zpočátku příjemné kontakty se změnilo na obtěžující, pronásledující, aniž by si oběť dokázala uvědomit kdy a jakým způsobem ke změně vztahu došlo.

Protiteroristické aktivity a protiteroristický boj společnost zcela jasně definuje, podporuje je a je schopna k nim zaujmout zcela jednoznačně odmítavé stanovisko. V případě šikany to tak vyhraněné není. Ví se o ní, obecně se připouští, že je ohrožující a škodlivá, ale žádná výraznější prevence nebo otevřený boj proti ní realizovány nejsou. Přitom prostupuje celou společnost, a ohrožuje jedince v kterékoliv etapě jeho života. Dítě, které považuje za normální, že trápí svého sourozence, učitele, spolužáka, proč by v dospělosti nemohlo pojímat za normální, že bude trápit partnera, kolegu nebo podřízeného? A zároveň bude hlasitě brojit proti teroristickým hnutím a jejich činům. Tam kráčí naše společnost?

Tuto část mé práce uzavírám konstatováním, že terorismus i šikana mají mnoho společného, ale za první a nejdůležitější jednotící prvek těchto fenoménů považují motivaci ziskem, za druhý významný jednotící prvek považují jednání vzbuzující strach a za třetí jednotící prvek považují existenci oběti na straně jedné a agresora na straně druhé.

ZÁVĚR

Má práce se zabývá terorismem a šikanou. Na jejím začátku jsem se zabývala vymezením pojmů, které se v práci nejčastěji vyskytovaly – šikana, teror, terorismus. Všechny tyto tři pojmy postihují patologické jednání jedince, skupiny jedinců nebo státního zřízení.

Každý z nich má své vlastní formy projevu, mohou užívat odlišných nebo společných nástrojů, ale důsledkem patologie jednání je vždy agresivita přinášející strach. Uvedla jsem, že teror je součástí lidských dějin od jejich počátku.

Rovněž jsem uvedla, že šikanu považuji za druh teroru.

Až v dnešních moderních dobách považujeme negativně mířenou agresivitu a šíření strachu za patologické projevy lidského jednání. V průběhu práce jsem se obsáhle věnovala šikaně jako jevu v určité, ohraničené části společnosti a terorismu jako celosvětovému jevu.

Popsala jsem nejběžnější typy jak šikany, tak i teroristických aktivit. Srovnala jsem šikanu a terorismus a pokusila jsem se co nejvýstižněji postihnout jejich odlišnosti i shody.

Zde jsem v co nejširší míře využívala vlastní zkušenosti ze své odborné praxe v sociálně terapeutickém a psychoterapeutickém poradenství.

Součástí mé práce je také část zabývající se faktografií na poli boje protiterorismu jak na domácí půdě tak i v Evropské Unii, jejímž řádným členem je také Česká republika.

Diskuse se pro mne stala fórem, kde jsem nejen prezentovala nastudovaná fakta a

informace, ale kde jsem se zejména snažila uvádět vlastní myšlenky, postřehy a náměty, ke kterým jsem dospěla při psaní mé práce.

V seznamu použité literatury uvádím veškeré publikace, které jsem prostudovala a o kterých se domnívám, že souvisí s tématem mé práce.

Četba těchto publikací nebyla nikterak snadnou záležitostí a orientovat se ve faktech tak, abych je byla schopna propojit ve smysluplný celek, bylo pracné a časově náročné. V úvodu své práce jsem uvedla, že problematiku šikany a terorismu považuji za vysoce aktuální jak pro současnou dobu, tak i pro budoucnost.

Z pohledu této aktuálnosti doufám, že svou prací, způsobem jejího členění a obsahovou náplní přispějí k pochopení tak obsáhlého tématu jako je provázanost šikany a terorismu v projevech celospolečenské agresivity.

SEZNAM LITERATURY

- Akademický slovník cizích slov*. Praha: Academia, 2000, s 759. ISBN: 80-200-0607-9
- Antrax – biologické zbraně a bioterorismus*. Medicína, 2004, roč. 8, č. 11, s. 1-5.
- ATKINSON, R.L. *Psychologie*. Praha: Portál, 2003.
- BAŠTECKÁ, B. *Terénní krizová práce – psychosociální intervenční týmy*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0708-X.
- BONANATE, L. *Mezinárodní terorismus*. Praha: Columbus, 1997.
ISBN: 80-85928-45-0
- BRZYBOHATÝ, M. *Terorismus I*. Praha: Police History, 1999.
ISBN 80-092670-1-7.
- Defektologický slovník*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.
- DRTILOVÁ, J. *Šikana a její nejvážnější důsledky*. Kladno: Bílý kruh bezpečí, 1997.
- FIALA, J. aj. *Malá právnická encyklopedie*. 2.dopl. a přepr.vyd. Praha: Linde a Práv. a ekon. nakl. B. Hořínkové a J. Tuláčka, 1995, s.183. ISBN 80-85647-63-X
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000.
ISBN 80-7178-303-X
- HEIDEGGER, M. *Básnický bydlí člověk*. Praha: Oikoymenh, 2006.
ISBN: 80-7298-165-X
- HOGENOVÁ, A. *K filosofii výkonu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005.
ISBN: 80-86861-35-X

- HOLUB, J., LYER, S. *Etymologický slovník jazyka českého*. 2.vyd. Praha:SPN, 1978, s. 466.
- Ilustrovaný encyklopedický slovník /pro-ž*. Praha: Academia, 1982, s. 571-572.
- KOUKOLÍK, F., DRTILOVÁ, J. *Vzpouza deprivantů*, Praha: Makropulos, 1996. ISBN: 80-901776-8-9
- Malý encyklopedický slovník A – Ž*. Praha: Academia, 1972, s.1242.
- LANGER, I. *Svoboda a terorismus*. Přepis přednášky na Právnické fakultě UK. Praha, 21.4.2004. 22.s
- LÉVINAS, E. *Etika a nekonečno*. Praha: ISE, 1994, ISBN: 80-85241-67-6
- LÉVINAS, E. *Existence a ten, kdo existuje*. Praha: Oikomenh, 1997. ISBN: 80-86005-36-4
- MIKA, O.J. *Současný terorismus*. Praha: Triton, 2003. ISBN: 80-7254-409-8
- NIETZSCHE, F. *Der Wille zur Macht*. München: Husation, 1926.
- PATOČKA, J. *Evropa a doba poevroská*. Praha: Lidové noviny, 1992. ISBN: 80-7106-017-8
- POKORNÝ, V., TELCOVÁ, J., TOMKO, A. *Prevence sociálně patologických jevů – manuál praxe*. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, 2001.
- PONĚŠICKÝ, J. *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha: Triton, 2004. ISBN: 80-7254-593-0
- PRAŽÁK, J.M., NOVOTNÝ, F., SEDLÁČEK, J. *Latinsko-český slovník*. Přepočal F. Novotný. Praha: Česká Grafická Unie, 1948, s.1294.
- PROKOPOVÁ, L. *Španělsko-český a česko-španělský kapesní slovník*. Praha:SPN, 1972, s. 263.
- PRYMULA, R. aj. *Biologický a chemický terorismus*. Praha: Grada, 2001. ISBN 80-247-0288-6
- ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál, 1995. ISBN: 80-7178-049-9

Slovník cizích slov. Olomouc: Fin, 1992, s.270. ISBN 80-85577-02-8

SEDLÁČEK, J. Kapesní slovník latinsko – český a česko – latinský. Díl I. 2 vyd. Třebíč: J.Lorenz, 1917, s.578, 630.

SOKOL, J. *Slovník filosofických pojmů. Malá filosofie člověka*. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 320, 363-364. ISBN 80-7021-253-5.

SPURNÝ, J. *Psychologie násilí*. Praha: Eurounion, 1996. ISBN: 80-85858-30-4

ZEMAN, J. *Terorismus, historicko psychologická studie*. Ed.Psychologické setkávání/3. Praha: Triton, 2002. ISBN 80-7254-305-9.

Internetové články

ROZSYPAL, H. *Bioterrorismus a biologické zbraně – obecně /online/*, 2003. Dostupné na: <http://www.avicena.cz/modules/stranka.php3?id=141>

SCHREIBER, V. *Bioterrorismus, NATO a my? /online/*, 2001, dostupné na <http://www.lkcr.cz/tm/aa.asp?id1'75>

V textu uvedená literatura, kde očekávaná informace nebyla nalezena

KLIMEŠ, L. *Slovník cizích slov*. Praha:SPN, 1961.

POKORNÝ, F.V. *Naučný slovníček*. 4.přepr. a dopl.vyd. Brno: Pokorný, 1937.

ŠETKA, O. *Nový slovník cizích slov v moderní češtině*. Třebíč: J.Lorenz, 1930-?.

PŘÍLOHA

Rozhovor s příslušníkem nacionálního socialismu, členem národního odporu.

Pan Pavel: 27 let

Zaměstnán ve funkci bezpečnostního specialisty pro nejmenovanou agenturu.

Absolvent poddůstojnické školy.

Z důvodu dřívějšího trestního stíhání nebyl přijat do armády, o což žádal.

Svobodný – jedno nemanželské dítě (chlapec 8 let).

Otec – po smrti – ve věku 9ti let dotazovaného.

Matka – ve stálém pracovním poměru.

Tento člověk mne zaujal jak svým vzhledem, tak svým chováním. K rozhovoru a prezentaci tohoto rozhovoru jsem se uchýlila po úvaze o tom, co lidskou agresi a nenávist v mnoha směrech vlastně vyvolává.

S rozhovorem pan Pavel souhlasil po předešlé domluvě, že nebude zveřejněno jeho pravé jméno, ani fotografie.

Otázka: „O co vlastně bojuješ ?“

Odpověď: „*Zachování evropské identity bez černejch, prostě původní evropská rasa*“.

Otázka: „Co rozumíš pod pojmem původní evropská rasa?“

Odpověď: „*Germáni, Slovani, Kelti...*“

Otázka: „Proč bez černejch?“

Odpověď: „*Narodili se na rovníku a tam mají zůstat, u nás nemají co dělat, mají jiný intelektuální stupeň, jsou nemyslicí.*“

Otázka: „Co si představuješ pod pojmem Evropa dle Tvého názoru?“

Odpověď: „*Sjednocená s omezeným počtem přistěhovalců... jako byla třetí říše, prostě protektorát.*“

Otázka: „Co myslíš, že by se mělo udělat, kdyby velitel protektorátu nějakým způsobem zklamal?“

Odpověď: „*Vojensky odebrat moc.*“

Jaký máš názor na druhou světovou válku a její dopady?

Odpověď: „*Židé už 1000 let perzekuovali křesťany a jejich jediným cílem je dostat se do vlády a rozvracet stát, nejlépe svět ze vnitř.*“

Rozhovor se stáčí k fotbalovým zápasům a následujícím rvačkám.

Tyto domluvené rvačky jsou inscenovány většinou těsně po zápase, nejčastěji jde o antifašisty (Bohemia) a příslušníky výše uvedeného klanu.

Princip je jednoduchý, po telefonu či e- mailu se domluví, kdy a v kolik.

Zápas má jasná pravidla: beze zbraní, jasný počet útočníků a nekopat do nemohoucího (např. ležícího na zemi s rukama chránícíma si obličej).

Otázka: „Co Ti to přináší?“

Odpověď: „*Je to něco jako politická rivalita. Chci se pomstít.*“

K závěru uvádím: pan Pavel byl dvakrát trestně stíhán a vyšetřován za podporu a propagaci hnutí k potlačení práv a svobod občanů, pro jejich barvu pleti, náboženského myšlení a politického smýšlení (dva a šest měsíců ve vyšetřovací vazbě). Pan Pavel byl zproštěn viny v obou případech v plném rozsahu.

Ve vyšetřovací vazbě byl dle jeho slov kvůli ovlivňování svědků a možnému pokračování v trestné činnosti (to vše mezi 23-25 let věku).

K hnutí skinheads se přidal na prvním stupni ZŠ, a to samostudiem historie (zejména válečné) a na druhém stupni byl již plným zastáncem a členem hnutí skinheads. V této problematice se pohybuje a studuje ji neustále.

Tělo má prakticky celé potetované. Na dotaz proč, odpovídá, že je to věci stylu.

Nacistická hesla nosí i na oblečení. A.Hitlera uznává, měl prý pravdu.

Sám udává, že se nebojí, ani neodsuzuje oponentní literaturu, protože nepřítele musí znát a nebrání se dialogu.

V rozhovoru se mnou je velmi sdílný, odpovídá na všechny otázky bez zaváhání, o svém přesvědčení si je jistý, uznává, že je rasista, dokáže věci jasně formulovat, o změně názoru či přesvědčení nehodlá diskutovat.

Názor na tento malý rozhovor nechám na čtenáři, z důvodu ovlivnitelnosti a možnosti utvoření vlastního názoru.

RESUMÉ

Tato diplomová práce je věnovaná dvěma aktuálním projevům společenské agresivity – terorismu a šikaně.

V úvodu je zdůvodněn výběr tématu a popsána motivace k napsání práce.

Práce je zahájena výkladem pojmů, které se objevují v průběhu celé práce, jsou to teror, terorismus, šikana, společenská agresivita, svoboda a bezpečnost.

V další části je šikana zkoumána jako společenský jev vyskytující se na všech sociálních úrovních společnosti a jev, se kterým se jedinec může setkat v kterémkoliv údobí svého života. Součástí této kapitoly je rovněž stať pojednávající o způsobech obrany proti šikaně.

Další část se zabývá terorismem v celosvětovém kontextu. V nástinu historického vývoje se zřetelně objevuje prostup teroru jako mocenského principu celosvětovými dějinami.

V poslední, čtvrté části magisterské práce, je provedeno srovnání mezi terorismem a šikanou. Tato část práce poukazuje na skutečnost, že teror a šikana mají mnoho jednotících prvků, které je řadí do totožné kategorie společenské agresivity.

V této části práce je formulována myšlenka, že za každým typem teroristického snažení – politického, náboženského, nacionalistického, ideologického, ekonomického – stojí zisk a mocenský boj.

Cílem této magisterské práce bylo přinést nový, jednotící pohled na šikanu a terorismus jako formy společenské agrese, jejichž společným modus operandi je šíření strachu za účelem vlastního zisku.

RESUME

This master's thesis is focused on two current problems of social aggression – terror and bullying.

The introduction of the thesis gives reasons for selection of the subject and describes motivation to elaborate the thesis.

The thesis begins with explanation of terms which are used throughout the thesis, such as terror, terrorism, bullying, social aggression, freedom and safety.

In following part of thesis, bullying is analysed as a social phenomenon, occurring in all social levels of society; the phenomenon, which an individual may encounter in any period of his or her life. The section dealing with the ways of protection against bullying is also a part of this chapter.

The next part of thesis deals with terrorism in the global context. In the outline of the historical development, terror as a principle of power appears distinctly throughout the history of the world.

In the final, the fourth part of the master's thesis can be found the comparison of terrorism and bullying in terms of their difference and conformity. This part of the thesis points out the fact that terror and bullying have many unitary elements, which classify them in the same category of social aggression.

In this part of the thesis a theory that profit and contest for power are behind each type of terrorist effort - political, religious, nationalistic, ideological, economical - is formulated.

The aim of this master's thesis was to bring new, unifying view on bullying and terrorism as forms of social aggression, common modus operandi of which is spreading of fear for the purpose of their own profit.

POSUDEK VEDOUCÍHO DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název Terorismus a šikana jako projevy současné společenské
agresivity

Autorka Bc.Eva Hogenová

Počet stránek: 82.

Příloha: 1, stránky: 3.

Počet kapitol: 5, podkapitol 1.řádu: 21, podkapitol 2.řádu: 18.

Počet literárních pramenů: 36, internetových zdrojů: 2.

Volba tématu je velmi aktuální, z hlediska zaměření školy vhodně vybraná. Pojetí práce je originální a na naší škole dosud v závěrečných pracích nezpracovávané.

Autorka začíná práci definicí pojmů z různých pohledů většího počtu autorů a nezapomíná se jednoznačně vyjádřit, ke kterému názoru se hlásí ona sama. Postupuje v navazujících kapitolách logicky: nejprve se věnuje pojednání o šikaně, v další kapitole pak výkladu terorismu jako obávanému fenoménu současného světa. Po tomto výkladu se věnuje obraně proti terorismu a možné úloze sociálního pracovníka v této obraně. Zde nezapomíná ani na uvedení způsobů právního zaštitění protiteroristických akcí.

V diskusi pak srovnává terorismus a šikanu po stránce jejich shodných a rozdílných stránek.

V Příloze uvádí rozhovor s nacistou a nechává na čtenáři, aby si udělal sám názor o jeho odpovědích a postojích.

Po stránce obsahové je práce vyvážená, u pojednání o šikaně je jasně patrné, že autorka má nejen velmi dobré teoretické znalosti v této oblasti, ale také zná i praktickou stránku a citlivě pracovala s takto postiženými osobami.

Teoretické stránce terorismu se věnovala s pečlivostí a reflektovala ne zcela jasné a různé pojetí jeho definic různými autory. Přesto se s touto otázkou zdařile vypořádala. Její

samostatné a zralé myšlení dokazuje stanovení shod a rozdílů obou společenských jevů v diskusi.

Po stránce formální dbá autorka všech náležitostí, citace literatury je správně pojata podle poslední normy. Autorka dokazuje, že umí s literaturou spolehlivě pracovat.

Formální úprava je úhledná, odpovídá požadavkům.

Výtky

Na s.9, 10, 11 je na každé z nich jedna delší citace, která mohla být zkrácena.

Na s.11 si autorka sama uvědomuje, že přebírá z publikace Míky za sebou čtyři citace, tedy příliš mnoho citování z druhé ruky.

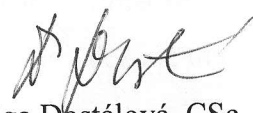
Na s. 44, ř. 1 je „k tomu to“, má být „k tomuto“ a na konci odstavce chybí tečka.

Doporučuji, aby se autorka v obhajobě zaměřila zejména na shody a rozdíly mezi šikanou a terorismem, protože na tuto otázku mohou být rozdílné názory.

Závěr

Práce je pojata s velkou pečlivostí a pochopením podstaty zkoumaných jevů, po formální stránce nejsou shledány chyby. Lze také ocenit, že autorka se v žádné z kapitol nevyhýbá jasné formulaci svých názorů, je připravena je obhajovat a vést o nich diskusi. Doporučuji k obhajobě a velmi kladnému hodnocení.

V Praze, 8. 9. 2008

MUDr. Olga Dostálová, CSc.
vedoucí práce

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY

Katedra sociální práce

Oponentský posudek na diplomovou práci

Evý Hogenové

Terorismus a šikana jako projevy současné společenské agresivity

Volba tématu není zcela obvyklá, přesto však v pojetí autorky ji lze kvalifikovat jako za vhodnou z hlediska zaměření školy.

Autorka věnuje značnou péči vymezení klíčových slov, přičemž se jen v této první kapitole obrací k poučení u řady autorů (celkem 18). Její výklad šikany je velmi sofistikovaný, je patrné, že se setkala s tímto jevem a řešila jej i ve své praxi. Výklad terorismu nemůže být jiný než na základě teoretického studia, což je pochopitelné, přesto se s problematikou, na kterou jsou různé názory, zdárně vypořádala.

Považuji za přínosné, že autorka svou prací upozorňuje na další možnost uplatnění pro sociálního pracovníka.

Autorka prokazuje širší okruh znalostí, než její téma vyžaduje, uplatňuje zde i filosofický pohled na danou problematiku. Je patrné, že prokázala píli a znalosti, které mnohde překračují očekávaný potenciál.

Závěrem musím konstatovat, že předkládaná diplomová práce splňuje stanovené cíle formulované v úvodu, je napsána zasvěceně a srozumitelně a prokazuje autorčin přehled i hluboký zájem o zpracovanou problematiku.

Vzhledem k výše uvedenému hodnotím diplomovou práci pro obor sociální práce jako užitečnou a přínosnou. Oceňuji tvůrčí způsob, s nímž autorka ke zvolenému úkolu přistoupila a doporučuji práci k obhajobě.

14. 9.2008

PhDr. Pavla Kodymová, Ph.D.